

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Filippa Wassberg

Skiljenämnds
uppdragsöverskridande –
Rättsläget efter Systembolagsdomen

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Peter Westberg

Skiljeförfarande/Processrätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion	7
1.2 Syfte	7
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Disposition	9
2 KLANDER AV SKILJEDOM	10
2.1 Inledning	10
2.2 Formella och materiella fel	11
2.3 Generellt om klandertalan	12
2.3.1 Bevisbörda	12
2.3.2 Preklusion	13
2.3.3 Talefrist	14
2.4 Klandergrunderna i 34 § första stycket LSF	14
3 SÄRSKILT OM KLANDER PÅ GRUND AV SKILJENÄMNDS UPPDRAGSÖVERSKRIDANDE	16
3.1 Inledning	16
3.2 Vad innefattas i skiljemännens uppdrag?	17
3.2.1 Skiljemännen går över parternas yrkanden	18
3.2.2 Skiljemännen åsidosätter parternas anvisningar om tillämpliga rättsregler	18
4 SKILJEDOM GRUNDAD PÅ ICKE ÅBEROPADE OMSTÄNDIGHETER	20
4.1 Inledning	20

4.2	Dispositionsprincipens tillämpning	20
4.3	Åberopande av rättsfakta	21
4.4	Materiell processledning	23
5	PRAXIS	26
5.1	Inledning	26
5.2	Mål nr T 4548-08: Systembolaget ./. Vin & Sprit	27
5.2.1	Bakgrund	27
5.2.2	Skiljedomen	28
5.2.3	Klandertalan	29
5.2.4	Avslutande synpunkter	33
5.3	Mål nr T 6716-04: Alrosa ./. Bateman	35
5.3.1	Bakgrund	35
5.3.2	Skiljedomen	35
5.3.3	Klanderdomen	36
5.3.4	Avslutande synpunkter	38
5.4	Övrig relevant praxis	39
5.5	Avslutande synpunkter	43
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	52
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	54

Summary

Today, commercial parties are more likely to choose arbitration as a means of solving their differences rather than traditional court proceedings. Arbitration is basically a single instance procedure where the parties by agreement waive their right to appeal on substantive grounds. However, this does not preclude the parties the right to due process. The possibility to challenge an arbitral award on procedural grounds aims to satisfy a requirement of legal certainty.

During the last ten years it has become more common to challenge arbitral awards on the ground that the arbitral tribunal has exceeded its mandate in accordance with article 34, first paragraph, second phrase LSF. The ground aimed at in this thesis is when the arbitral tribunal gives an award on the basis of arguments that were never put forward by either party. Statistics show that very few claimants are successful in their challenges based on this specific ground and yet, it is invoked relatively often. However, in December 2009, the Svea Court of Appeal in Stockholm set aside an arbitral award based on this very specific ground. With this judgment as a starting point, the author has aimed to identify the legal situation today and to search the reasons behind the frequent invocation of this challenging ground despite bad outcomes.

It is clear, when reviewing relevant case law, that there are obvious difficulties amongst parties and arbitrators to point out what constitutes factual circumstances and what has been duly invoked. Many times, the arbitral tribunal's choice of wording has resulted in one party being left with the opinion that the tribunal has decided the case on arguments that were never put forward whereas, in fact, the tribunal has expressed the circumstances in a different way than that of the parties. The difficulties of separating obiter dictum from introducing new factual circumstances seems to be the most common reason for challenges on this ground, which is proved by the many challenges based on this misconception.

The author's conclusion is that insufficient knowledge regarding which circumstances that qualify for challenging an award is a key factor as to why most challenges are unsuccessful. It can also be noted that arbitrations nowadays quite often comprise of sovereign states as one of the parties. This places the counsels under greater expectations to exhaust all legal means available, including challenging arbitral awards. Also, the disputes are frequently very complicated and concern large sums of money, which may have a greater impact on the counsels than expected, leading them to take cases to further instances.

The case of Systembolaget indicates that this ground for challenging requires a qualified breach of the Swedish "dispositionsprincipen", meaning, in this case, that the respondent must be able to understand the

claim that has been made by the claimant and must know what he is to defend himself against. Reformulations or misleading excerpts from arbitral awards do not qualify. We also know that where the arbitral tribunal circulates a recital (*Sw: recit*), the discretion of the tribunal's interpretation as to understanding the invoked factual circumstances is reduced. Notwithstanding the case of Systembolaget, case law is still scarce and the author draws the conclusion that this particular case is not the outer limit but a hint of what is required to set aside an arbitral award under Swedish law.

Sammanfattning

Kommersiella parter väljer idag i allt högre grad att slita sina tvister genom skiljeförfarande istället för att genomgå ett traditionellt domstolsförfarande. Skiljeförfarande är i grunden ett eninstansförfarande där parterna genom avtal avsäger rätten att på materiell grund överklaga skiljedomen. Detta medför emellertid inte att parterna av sagt sig rätten till ett processuellt korrekt förfarande. Möjligheten att klandra en skiljedom avser att tillfredställa detta krav på rättssäkerhet.

En klandergrund som åberopats allt oftare de senaste tio åren är den att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag enligt 34 § första stycket 2 LSF. Uppdragsöverskridandet som avses består i att skiljemännen dömt över rättsfakta som inte åberopats av någondera parten. Statistiken visar att få når framgång med en klandertalan baserad på denna grund och ändå åberopas den allt oftare. I december 2009 biföll dock Svea hovrätt en klandertalan grundad på att skiljenämnden dömt över icke åberopade rättsfakta. Med denna dom som utgångspunkt har författaren försökt kartlägga rättsläget idag och söka anledningen till att denna klandergrund åberopas flitigt trots dåligt utfall.

En genomgång av praxis visar att det är uppenbart svårt för såväl parter som skiljemän att konstatera vad som utgjort rättsfakta i målet samt vad som har åberopats. Många gånger har skiljenämndens ordval medfört att part anser att skiljenämnden dömt över ett rättsfaktum som inte åberopats. I själva verket har skiljenämnden enbart konstaterat vad som framkommit genom nya formuleringar eller sammanfattat målet på ett sätt som känns främmande för parterna. Svårigheten att skilja på vad som utgjort domskälsvisa resonemang och vad som kan anses vara ett införande av nya rättsfakta i målet har visat sig vara en utmärkande anledning just då många klandertalan bygger just på denna missuppfattning.

Författaren har kommit fram till att otillfredsställande kunskap om under vilka omständigheter en dom kan klandras under åberopande av att skiljedom grundats på icke åberopade omständigheter är en stor faktor till att de flesta klandermål inte vinner bifall. Det kan också konstateras att skiljeförfaranden allt oftare inbegriper suveräna stater som en av parterna vilket sätter stor press på ombuden att uttömma alla medel för upprättelse. Tvisterna är ofta mycket komplicerade och rör även stora summor pengar varför påtryckningar från klient mot ombudet förmodligen kan bli så påtagliga att man väljer att driva en klanderprocess, ibland mot bättre vetande.

Systembolagsdomen visar att klandergrunden förutsätter ett kvalificerat åsidosättande av dispositionsprincipen där omformuleringar eller missvisande utdrag ur skiljedomar inte kvalificerar till upphävning. I de fall då skiljenämnden använt sig av recit minskar även skiljenämndens

tolkningsutrymme vad gäller att förstå parternas åberopanden. Trots Systembolagsdomen är praxis fortsatt tunn och författaren drar inte mer långtgående slutsatser av domen än att det är en fingervisning om vad som krävs för att kullkasta en skiljedom under denna klandergrund.

Förord

Jag vill tacka min handledare Peter Westberg för hjälp att komma fram till ett intressant uppsatsämne samt för handledning under uppsatsskrivandet.

Tack till Advokatfirma DLA Nordic som fann mitt uppsatsämne så pass intressant att det mynnade i en uppsatspraktik under våren 2010.

Stort tack även till bibliotekarierna på Svea hovrätts arkiv.

Ett varmt tack till min familj och Philip som stöttat och lyssnat under uppsatsskrivandet, nu är jag äntligen färdig!

Stockholm i oktober 2010

Filippa Wassberg

Förkortningar

HKIAC	Hong Kong International Arbitration Centre
ICC	Internationella Handelskammaren (International Chamber of Commerce)
JT	Juridisk Tidsskrift
LCIA	The London Court of International Arbitration
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
SCC	Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut (Stockholm Chamber of Commerce)
SOU	Statens Offentliga Utredningar
Systembolagsdomen	T 4548-08
UB	Utsökningbalken

1 Inledning

1.1 Introduktion

Idag väljer allt fler kommersiella aktörer att slita sina tvister i ett skiljeförfarande, vid sidan om det traditionella domstolssystemet. Skälen till detta varierar från fall till fall men gemensamt för många av dem är skiljeförfarandets generella fördelar vad gäller effektivitet, sekretess vid handläggningen samt möjligheten att skräddarsy skiljenämndens sammansättning med experter inom det område tvisten rör.

Skiljeförfarande är i grunden ett eninstansförfarande där parterna genom avtal avsäger rätten att på materiell grund överklaga skiljedomen. Detta brukar anges som en av de stora fördelarna med förfarandet då det medför en snabbare lösning för båda parterna. Emellertid betyder inte ett ingånget skiljeavtal att parterna avsagt sig rätten till ett processuellt korrekt förfarande. Därför finns möjligheten för parterna att på processuell grund angripa skiljedomen genom klandertalan. Det skapar såväl rättssäkerhet för parterna som förtroende för skiljeförfarande som tvistlösningmekanism. Dock medför det att förfarandet blir ett flerstansförfarande och många av fördelarna med skiljeförfarande går förlorade.

Under de senaste tio åren har antalet klandertalan ökat i Sverige. En av de klandergrunder som åberopats mer flitigt under senare tid är den att skiljemännen överskridit sitt uppdrag enligt 34 § första stycket 2 LSF. Statistiken visar, trots att praxis än så länge är relativt tunn, att väldigt få når framgång med sin klandertalan. I december 2009 biföll dock Svea hovrätt en klandertalan mellan Systembolaget och V & S (nedan kallat Systembolagsdomen) angående uppdragsöverskridande på grund av att skiljenämnden grundat skiljedomen på icke åberopade rättsfakta, en dom som med anledning av ovanstående statistik överraskade en del. Eftersom praxis är tunn inom detta område är domen ett välkommet tillskott för förståelsen för när en skiljedom kan upphävas på grund av sådant uppdragsöverskridande samt vilka krav som ställs för att lyckas med en sådan klandertalan.

1.2 Syfte

Eftersom en klanderprocess på många sätt medför att de viktigaste fördelarna med skiljeförfarande som tvistlösningmekanism går förlorade, är det viktigt att parterna är väl medvetna om under vilka förutsättningar en domstol kan komma att upphäva skiljedomar, så att onödiga klanderprocesser kan undvikas. Uppdragsöverskridande som består i att nämnden har dömt över icke åberopade rättsfakta har visat sig vara en av de mest svårtillämpliga klanderreglerna i svensk rätt.

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utifrån Systembolagsdomen redogöra för det svenska rättsläget idag vad gäller denna klandergrund. Den syftar även till att utreda under vilka omständigheter ett uppdragsöverskridande av den här arten kan anses ha förelegat och när så inte är fallet. Slutligen skall Systembolagsdomen analyseras och jämföras med övrig praxis i syfte att förstå dess betydelse för framtida klanderprocesser av samma art.

För att en genomgång av rättsläget av uppdragsöverskridande på grund av dom över icke åberopade omständigheter skall kunna genomföras krävs en inblick i det sammanhang inom vilket den uppstår. Uppsatsen inleds därför med en överblick av institutet skiljeförfarande som tvistlösningsmetod, vilka intressen som föranleder möjligheten att klandra skiljedomar samt vilka generella krav som ställs på en klandertalan vid angripande av skiljedom. Denna redogörelse avser inte att vara en fullständig redogörelse utan snarare en god grund att stå på inför den kommande utredningen.

1.3 Metod och material

Den metod som jag använder mig av är traditionell juridisk metod, innefattande studier av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin för att fastställa gällande rätt. Inom ramen för skiljeförfarande gäller att skiljedomar klandras till hovrätten varför hovrättsfall är de mål som ligger till grund för praxisanalysen. Tidsspannet på den praxis som studerats omfattar perioden 2000 - 2010.

Vidare kommer endast svenskt material att beaktas inom ramen för uppsatsen. Den svenska skiljemannalagen Lag (1999:116) om skiljeförfarande och svenska processregler utgör grunderna för uppsatsen. Detta utesluter dock inte att slutsatser i viss mån kunnat dras gällande internationella skiljeförfaranden i Sverige, d.v.s. skiljeförfaranden med två utländska parter eller där endast den ena parten är utländsk och den andra är svensk.

1.4 Avgränsningar

Som ovan nämnts bygger uppsatsen på LSF men det utesluter inte att parterna kan vara utländska då de kan ha valt att tillämpa svensk rätt. Vidare har endast klandermål från Svea hovrätt studerats av rent praktiska skäl.

Man brukar skilja på legala och konventionella skiljeförfaranden. Det förra avser att skiljeförfarande är anvisat i lag som tvistlösningsmetod och det senare bygger på ett ingånget skiljeavtal mellan parterna.¹ Inom ramen för LSF:s tillämpningsområde faller endast den konventionella formen varför endast den kommer att behandlas i uppsatsen.

---

¹ Betänkande 1998/99:JuU 12 *Skiljeförfarandet*, sid. 4.

1.5 Disposition

Dispositionen är upplagd så att uppsatsen startar brett för att successivt smalna av. De inledande kapitlen utgör breda avsnitt som syftar till att informera läsaren om skiljeförfarande generellt samt klanderprocesser och dess syften. Det syftar även till förmedla grundläggande kunskap om klandergrunden uppdragsöverskridande för att slutligen gå in på djupet avseende uppdragsöverskridande med anledning av dom grundad på icke åberopade omständigheter med hjälp av praxis och analys.

Det inledande kapitlet beskriver klandertalan utifrån ett generellt perspektiv. Här får läsaren information om varför möjligheten finns att klandra en skiljedom samt vilka avvägningar som har gjorts i utformningen av de klandergrunder som nu finns i LSF. Regler som gäller för alla typer av klandergrunder redogörs också för i detta kapitel.

Följande kapitel går närmare in på klandergrunden uppdragsöverskridande och vilka olika typer av uppdragsöverskridanden som finns som lagstiftaren haft i åtanke vid utformningen av regeln. En definition av begreppet ”uppdrag” redogörs också för här.

Kapitel 4 behandlar den specifika klandergrunden uppdragsöverskridande i anledning av dom över icke åberopade omständigheter. Avsnittet innehåller en djupgående redogörelse för vilka principer och regler som styr huruvida uppdragsöverskridande av denna art kan anses ha förelegat. Dispositionsprincipen, frågan om materiell processledning samt funktionen åberopande av rättsfakta redogörs utförligt för i detta avsnitt.

Därefter, i kapitel 5, följer en genomgång av Systembolagsdomen som är unik i dessa sammanhang då Svea hovrätt nyligen biföll en klandertalan avseende denna typ av uppdragsöverskridande. Efter denna följer ytterligare en utförlig genomgång av ett annat mål, T 6716-04, där utgången blev den motsatta. Efter dessa två mål följer en sammanfattande redogörelse för övrig praxis inom området följt av avslutande synpunkter och analys.

2 Klander av skiljedom

2.1 Inledning

Parter som slutit avtal om skiljeförfarande har, genom att ha ingått detta, eftersträvat att vid en eventuell tvist, denna skall lösas snabbt, kostnadseffektivt och på ett slutligt sätt med iakttagande av sekretess.² I skiljeavtalets natur ligger att parterna genom avtalet av sagt sig möjligheten att på materiell grund få domen överprövad av domstol.³

Likväl har parterna förmodligen inte utgått från att tvisten skall slitas på ett opartiskt sätt eller att exempelvis endast en av parterna tillåts lägga fram bevisning. Tvärtom utgår de från att skiljedomarna följer grundläggande förfaranderegler som garanterar processuell rättssäkerhet och, om sådana processuella fel begås, att det finns möjlighet att rätta till dem. Det är också lagstiftarens mening att part har rätt att angripa skiljedom när anledning finns att ifrågasätta om förfarandet skett på ett korrekt sätt.⁴ Skulle grova förfarandefel under skiljeförfarande bestå utan möjlighet för den förfördelade parten att få upprättelse skulle förtroendet och tilliten till skiljeförfarande som tvistlösningsform snabbt urholkas.⁵

Utöver parternas intresse av att kunna angripa en skiljedom motiverar även andra intressen att utöva domstolskontroll av skiljedomar, så som till exempel hänsyn till det allmänna och till tredje man. Detta föranledes redan av att rättsväsendet faktiskt medverkar vid exekution av skiljedomar.⁶

En avvägning mellan ovan nämnda intressen har således gjorts vid regleringen av domstols kontroll av skiljedomar.⁷ För att skiljeförfarandets syfte att vara snabbt, effektivt, slutligt och under sekretess skall kunna upprätthållas är det av stor vikt att förfarandet inte lättvindigt kan åtföljas av en domstolsprocess som offentliggör skiljedomen samt tillhörande processmaterial. Därför kan inte en materiell överprövning ske i domstol. Samtidigt måste parterna i ett skiljeförfarande tillerkännas processuell rättssäkerhet och ha möjlighet till upprättelse vid grova förfarandefel.⁸ Således styrs även skiljeförfarandet av många grundläggande processuella principer som återfinns i den traditionella civilprocessen.

Som exempel kan nämnas att: Likabehandlingsprincipen begränsar skiljemännens frihet att besluta om handläggningen. Vidare är skiljemännen bundna av dispositionsprincipen vilket innebär att de inte får döma över

---

² SOU 1994:81 sid. 169.

³ Prop. 1998/99:35 sid. 137.

⁴ Prop. 1998/99:35 sid. 137. Se 34 § LSF.

⁵ Heuman, sid. 584.

⁶ Prop. 1998/99:35 sid. 137.

⁷ Prop. 1998/99:35 sid. 137 f.

⁸ Heuman, sid. 584.

annat än vad parterna yrkat eller över andra omständigheter än de som part åberopat till grund för sin talan. Enligt motiven är skiljemännen dock inte bundna av principerna om omedelbarhet, koncentration och muntlighet vilket medför mer flexibla processuella lösningar.⁹

Mot bakgrund av detta innehåller LSF två olika utsikter att rätta till skiljedomar som inte är processuellt tillfredställande; ogiltighetsgrunder enligt 33 § och klandergrunder enligt 34 §. LSF skiljer således på sådana förhållanden som är av så allvarlig natur att de medför ogiltighet och förhållanden som gör att skiljedomen kan hävas till följd av klandertalan.¹⁰ En skiljedom blir ogiltig om den kränker det allmännas eller tredje mans intresse medan klandergrunderna åsyftar att ge parterna möjlighet att inom viss tid och på vissa grunder angripa skiljedomen när endast parternas intresse överträts.¹¹ Även om denna uppsats avser att behandla angripande av skiljedom genom klandertalan är det dock inte i något av fallen fråga om överprövning i domstol av materiell rätt. Det är därför viktigt att skilja på formella fel och materiella fel.

2.2 Formella och materiella fel

Vikten av att kunna skilja på materiella fel och formella fel (även benämnt processuella fel) bygger som berörts på att skiljedomar inte på materiell grund kan överprövas av domstol. Gränsen mellan de två kan vara svår att dra.¹² Här kommer endast översiktligt nämnas vad som utgör ett materiellt respektive formellt fel.

Kortfattat kan man kategorisera dem så att materiella fel utgörs av misstag som skiljemännen begått vid tolkning eller tillämpning av civilrättsliga regler, lagvalsklausuler eller materiella bestämmelser i ett huvudavtal.¹³ Vidare gäller detsamma om skiljemännen felaktigt lagt bevisbördan på en part eller om bevisvärderingen är oriktig eftersom sådana fel hänför sig till materiella grunder.¹⁴

Formella fel kan utgöras av att skiljemännen felaktigt avvisat bevisning, överträtt handläggningsregler eller felbedömt förutsättningarna för ett processuellt beslut.¹⁵ Ett (felaktigt) processuellt beslut kan ibland vara resultatet av en felaktig materiell rättstillämpning. Står sig det processuella beslutet mot bakgrund av den materiella tillämpningen, som i sig är felaktig, har ändå inget formellt fel begåtts.¹⁶

---

⁹ Heuman, sid. 280 och prop. 1998/99:35 sid. 40.

¹⁰ Heuman, sid. 585 och Madsen, 259 f. Stefan Lindskog benämner dessa två begrepp *ogiltighet* och *angriplighet*, se Lindskog, sid. 898.

¹¹ SOU 1994:81 sid. 170 och prop. 1998/99:35 sid. 138.

¹² Lindell, *Civilprocessen*, sid. 30, Heuman, sid. 586.

¹³ Heuman, sid. 586.

¹⁴ Heuman, sid. 586 och 641.

¹⁵ Heuman, sid. 586.

¹⁶ Heuman, sid. 641. Se även Bolding, *Skiljeförfarande och Rättegång*, sid. 218.

Ett annat sätt att uttrycka förhållandet mellan de två är att beskriva processuella handläggningsregler som tillhörande det yttre förloppet, *formen* för tvisten, medan *inhållet*, själva saken, tillhör det materiella.¹⁷

2.3 Generellt om klandertalan

För att nå framgång med en klandertalan enligt 34 § LSF gäller att ett yrkande av part om klandertalan måste föreligga. Vidare är klanderreglerna av obligatorisk karaktär, d.v.s. domstolen har inget utrymme att vägra hävande om förutsättningar för det föreligger.¹⁸ Även om en klandertalan anhängiggörs vid domstol, upphör inte skiljedomens bindande verkan.¹⁹ Vinnande part kan således fortfarande få kronofogdens biträde att verkställa skiljedomen, såvida inte domstolen förordnar att skiljedomen tills vidare inte får verkställas enligt UB 3:18.²⁰ Regeln finns så att en förlorande part inte skall kunna förhålla eller på annat sätt medvetet obstruera processen.

För att i så hög grad som möjligt uppnå syftet med skiljeförfarande är det viktigt att klanderprocesser blir snabbt avgjorda och till begränsad kostnad. Därför gäller som huvudregel att dessa mål endast kan prövas i en instans, vilket är den hovrätt inom vars domkrets skiljeförfarandet ägt rum eller, om sådan plats ej finns angiven i skiljedomen, i Svea hovrätt. Hovrättens avgörande får heller inte överklagas såvida inte målet är av prejudikatsintresse.²¹

Vidare har part inte möjlighet att på förhand frånhända sig rätten att klandra en skiljedom, men däremot kan en klandergrund efterges i efterhand, se vidare 3.3.2.²²

2.3.1 Bevisbörda

Termen bevisbörda är till viss del något vilseledande då man lätt kan få föreställningen att det alltid riktas krav på en bevisprestation från part. Det

---

¹⁷ Lindell, sid. 29.

¹⁸ SOU 1994:81 sid. 290 och prop. 1998/99:35 sid. 232.

¹⁹ Cars, sid. 162.

²⁰ Madsen, sid. 267.

²¹ Prop. 1998/99:35 sid.169. Skiljedomsutredningen kom dock till ett annat resultat och ansåg att talan mot en skiljedom skulle tas upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet och att överklagan enligt rättegångsbalkens tvistemålsregler skulle följas, se SOU 1994:81 sid. 210. I propositionen uttalades dock att möjligheten till ett effektivt förfarande och ett snabbt avgörande var en så pass grundläggande anledning för näringslivets aktörer att välja skiljeförfarande som tvistlösningsmetod att risken att minska dess attraktionskraft genom att handläggningstiderna blir detsamma som de i allmän domstol inte fick gehör, se vidare prop. 1998/99:35 sid. 169 ff.

²² Lindskog, sid. 921 och SOU 1994:81 sid. 188. Se även NJA II 1929 s. 8.

finns i själva verket inget sådant lagstadgat krav.²³ Däremot torde det vara riktigt att part *riskerar* att förlora målet om han inte förebringar bevisning för de omständigheter han åberopar. Avsaknaden av reglering kring detta följer av dispositionsprincipen.²⁴ Partsautonomin som råder vid skiljeförfarande (såväl som i dispositiva tvistemål) medför att parterna själva sätter ramen för processen och de kan därför själva avgöra huruvida de önskar framföra bevisning eller ej.

LSF reglerar som sagt inte vem som bär bevisbördan i klanderfall men i doktrin har framförts att beträffande svensk rätt har den som väcker klandertalan bevisbördan för densamma.²⁵ Likväl finns några situationer som betingar undantag från detta. Som exempel nämner Heuman då skiljemännen ansett sig behöriga att pröva en tvist mot bakgrund av att parterna efter tvistens uppkomst ingått ett muntligt skiljeavtal. Bevisbördans placering hamnar då hos den part som åberopar avtalet.²⁶ Ett annat exempel är då svaranden i en tvist rörande uppdragsöverskridande påstår att skiljemännen ägt behörighet att pröva vissa i målet omtvistade frågor med motiveringen att de muntligen enats om att utsträcka skiljemännens uppdrag utöver det skriftliga skiljeavtalets lydelse. Då åvilar det svaranden att styrka sådan överenskommelse.²⁷

2.3.2 Preklusion

I 34 § 2 stycket 1 meningen LSF finns preklusionsregeln för klandertalan. Den lyder att part inte har rätt att åberopa en omständighet som han genom att delta i skiljeförfarande utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande.

Enligt förarbetena krävs det ett konstaterande av att passiviteten är att uppfattas som ett avstående. Underlåtenhet att under förfarandet protestera mot ett visst beslut medför således inte utan vidare att klanderrätten gått förlorad.²⁸ Ett avstående kan till exempel vara att part medverkar i skiljeförfarande trots att något giltigt och tillämpligt skiljeavtal ej föreligger. Parts medverkan läker då avtalet och klanderrätten går förlorad.

Trots detta har part inte möjlighet att avstå från att åberopa omständigheter som han inte känner till.²⁹ Det beror på att reglerna om klander är till för att ge parterna i skiljeförfarande en viss minimistandard av rättsskydd i form av ett opartiskt och i övrigt korrekt förfarande och det bör därför krävas mycket

---

²³ Lindell, sid. 500 f. Jfr Ekelöf, *Rättegång IV*, sid. 63 som förklarar begreppet som att "den part som har bevisbördan inte kan vinna målet utan att förebringa bevisning rörande den ifrågakvarande omständigheten."

²⁴ Lindell, sid. 501.

²⁵ Heuman, sid. 591.

²⁶ Heuman, sid. 591.

²⁷ Heuman, sid. 591.

²⁸ SOU 1994:81 sid. 291 och prop. 1998/99:35 sid. 233.

²⁹ SOU 1994:81 sid. 180 och prop. 1998/99:35 sid. 147.

starka skäl för att ge parterna en möjlighet att avtala bort sådana omständigheter.³⁰

2.3.3 Talefrist

Enligt 34 § 3 stycket LSF skall klander talan väckas inom tre månader från det att part fick del av skiljedomen. Efter fristens utgång har part inte rätt att återropa en ny klandergrund till stöd för sin talan, vari åsyftas nya rättsfakta, inte de särskilda punkterna i lagrummet.³¹ Talefristen börjar löpa från det att part blivit delgiven skiljedomen och fristen är absolut varför en ny frist inte börjar löpa även om part först efter det att domen delgivits honom blir bekant med en klandergrund.³² Huruvida en talan har väckts för sent eller ej beaktas av domstol endast på invändning av part.³³

2.4 Klandergrunderna i 34 § första stycket LSF

Klanderregeln i 34 § första stycket LSF består av sex olika klandergrunder. De är, i tur och ordning:

1. Skiljedomen omfattas inte av ett giltigt skiljeavtal.
2. Skiljenämnden har överskridit sitt uppdrag genom att meddela dom efter utgången av den tid som parterna har bestämt eller på annat sätt överskridit sitt uppdrag.
3. Skiljeförfarandet borde inte ha ägt rum i Sverige.
4. Skiljeman har inte utsetts rättsenligt.
5. Skiljeman är obehörig.
6. Skiljedomen är behäftad med handläggningsfel som skett utan parts vållande och som sannolikt påverkat utgången i målet.

Föreligger någon av dessa grunder kan såväl hela som delar av skiljedomen upphävas.³⁴ De fem första klandergrunderna innefattar inte, till skillnad från generalklausulen i sjätte punkten, något krav på vållande eller orsakssamband. Huruvida undantag från kravet på vållande kan förekomma går meningarna inom doktrinen något isär. I fråga om uppdragsöverskridande har ifrågasatts att om ett fel som inte har inverkat på utgången har förekommit, det ändå inte kan medföra att uppdragsöverskridande inte förelegat, framförallt om det är uppenbart att så är fallet. Andra menar att regelns utformning inte ger utrymme för någon sådan tolkning.³⁵

---

³⁰ Prop. 1998/99:35 sid. 155.

³¹ Heuman, sid. 656 och prop. 1998/99:35 sid. 148.

³² Heuman, sid. 656.

³³ Madsen, sid. 283.

³⁴ 34 § 1 stycket LSF.

³⁵ Lindskog, sid. 936. Jfr Heuman, sid 615 f. som anser att den svenska klanderregeln inte ger något utrymme för domstolen att avstå från att häva en skiljedom av det skälet att

En särskilt svårtolkad regel är den om uppdragsöverskridande. Den används ofta som alternativ klandergrund, emellanåt som den enda klandergrunden, men vinner mycket sällan bifall. Med anledning av detta samt ett färskt och synnerligen relevant och intressant rättsfall från Svea hovrätt där uppdragsöverskridande var uppe för prövning skall vi i det följande närmare undersöka uppdragsöverskridande som klandergrund.

---

parten vållat uppdragsöverskridandet själv. Detta följer, enligt Heuman, av klanderregelns absoluta karaktär.

3 Särskilt om klander på grund av skiljenämnds uppdragsöverskridande

3.1 Inledning

Skiljenämnders uppdragsöverskridande delas upp i två delar, varav endast den ena skall diskuteras i det följande. Den del som inte kommer att beröras i denna uppsats avser att skiljenämnden meddelat dom efter utgången av den tid som parterna bestämt.³⁶ Anledningen är att den regeln är så bestämt formulerat att det i princip inte bör föranleda några problem vid rättstillämpningen. Den andra delen av uppdragsöverskridande består i att skiljenämnden på annat sätt har överskridit sitt uppdrag och det är det vi skall titta närmare på i det följande och således det som avses nedan.

Att skiljemännen överskrider sitt uppdrag syftar på att skiljemännen överskridit *ramarna* för uppdraget.³⁷ Man måste här skilja på den yttre och den inre ramen för uppdraget.

Den yttre ramen regleras i 34 § första stycket 1 punkten LSF, vilket således syftar på själva skiljeavtalet. Regeln i 34 § första stycket 2 punkten LSF handlar om den inre ramen för uppdraget, d.v.s. skiljenämndens behörighet, vilken är underkastad parternas processrättshandlingar.³⁸ Således angår denna klandergrund att skiljenämnden satt dispositionsprincipen ur spel.

Vidare är utgångspunkten att skiljedomen skall upphävas endast i den del den har förorsakats av uppdragsöverskridandet. Heuman talar här om ett implicit orsaksrequisit, eftersom något uttryckligt sådan inte finns. Om skiljenämnden exempelvis i domslutet skulle tillerkänna käranden en högre ersättning än vad denna yrkat skall skiljedomen endast hävas till den del det går utöver kärandens yrkande.³⁹

I vissa situationer fungerar klanderregeln som en säkerhetsventil för att återställa att den kontradiktoriska principen satts ur spel. I LSF återfinns denna princip i 24 § 1 st. som lyder: ”Skiljemännen skall ge parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligt eller muntligt”. Vidare

---

³⁶ Se 34 § första stycket 2.

³⁷ I doktrin uttalas att bedömningen bör ske objektivt varför skiljemännens uppfattning att överskridandet är försvarligt saknar betydelse, se Lindskog, sid. 928 not. 37 och Heuman, sid. 615.

³⁸ Lindskog, sid. 928 och Cars, sid. 163. Cars uttrycker saken som att uppdraget i *första hand* bestäms av skiljeavtalet och att det kan uppstå svårigheter att kategorisera ett uppdragsöverskridande som tillhörande första eller andra punkten, något som dock saknar praktisk betydelse. I *andra hand* regleras skiljemännens uppdrag av påkallelsekriften.

³⁹ Heuman, sid. 610.

sägs i andra stycket att ”En part skall ges möjlighet att ta del av alla handlingar och allt annat material som rör tvisten och som tillförs skiljemännen från motparten eller någon annan.” Den kontradiktoriska principen åsidosätts således i de situationer då parterna blir kunniga om att skiljemännen gått utöver ramen för sin prövningsrätt först då domen meddelas. Ett oönskat överraskningsmoment infinner sig genom att parterna inte haft möjlighet att utföra sin talan i den del av tvisten vars prövning utsträckts av skiljenämnden.⁴⁰

I andra fall kränks inte nödvändigtvis kontradiktionsprincipen men en part kan ändå anses ha rätt att kräva att han skall skyddas mot kompetensöverskridanden. Det infaller t.ex. i situationer då skiljenämnden klargör för parterna redan under själva förfarandet att de avser utvidga prövningen till spörsmål som enligt en parts mening inte faller under deras uppdrag. Dock medför naturligtvis en underlåten protest mot sådant förfarande att parten mister sin rätt att klandra skiljedomen.⁴¹

3.2 Vad innefattas i skiljemännens uppdrag?

Det är inte helt enkelt att fastställa vad som faller under begreppet uppdrag. Övergripande gäller att skiljemännens uppdrag består i att genom skiljedom avgöra den tvist som parterna hänskjutit till dem genom påkallelse av skiljeförfarande eller senare i förfarandet.⁴²

Något som hänger nära ihop med skiljenämndens uppdrag är dispositionsprincipen. Liksom i dispositiva tvistemål gäller i de flesta fall i skiljeförfarande att skiljenämnden i enlighet med RB 17:3 får företa viss processhandling endast på yrkande av ena eller båda parterna.⁴³ Dispositionsprincipen medför att förfarandet blir förutsägbart för parterna och formar, tillsammans med den ram parterna dragit upp, uppdragets innehåll.⁴⁴

Parternas nationalitet spelar här en avgörande roll för hur strikt hållet uppdragets processuella ram skall vara till rättegångsbalkens regler.⁴⁵ Rör det sig om två svenska parter ter det sig, som tidigare nämnts, naturligt att utgå från att rättegångsbalkens regler gäller medan större försiktighet anses nödvändigt i internationella sammanhang då man inte kan räkna med samma bundenhet till den svenska processuella ordningen och traditionen.⁴⁶ Huruvida parterna utsett juridiskt kunniga skiljemän och fört sin talan i en

---

⁴⁰ Heuman, sid. 606.

⁴¹ Heuman, sid 606.

⁴² Madsen, sid. 270.

⁴³ Ekelöf, *Rättegång I*, sid. 58.

⁴⁴ Heuman, sid. 280.

⁴⁵ Olsson & Kvart, sid. 141.

⁴⁶ Prop. 1998/99:35 sid. 143 f.

process liknande den som följer av rättegångsbalken har också betydelse. Är så fallet ligger det nära till hands att tillämpa just rättegångsbalkens regler för att bedöma huruvida uppdragsöverskridande förelegat eller inte.⁴⁷

Nedan följer en beskrivning av de vanligaste typerna av uppdragsöverskridande för att därefter gå in på djupet på en av dem; uppdragsöverskridande på grund av att skiljedom meddelats över icke åberopade omständigheter.

3.2.1 Skiljemännen går över parternas yrkanden

Om skiljemännen prövar en fråga som parterna inte har överlämnat till dem för bedömning har ett uppdragsöverskridande skett. Frågan kan i sig täckas av själva skiljeavtalet (den yttre ramen) men behöver inte ingå i prövningen (den inre ramen). Detta avgörs som bekant av hur parterna väljer att utforma sin talan.⁴⁸ Ett uppdragsöverskridande anses således föreligga när skiljenämnden gått utöver parternas yrkanden och därmed åsidosatt dispositionsprincipen (jfr RB 17:3 första stycket 1).⁴⁹

Som exempel på sådant uppdragsöverskridande kan nämnas då ränta på yrkat kapitalbelopp tilldömts part utan att detta särskilt har begärts.⁵⁰ Likaså kan nämnas det fallet att skiljenämnden, utöver uppdraget att bestämma ersättningsbelopp, även förpliktat part att betala beloppet.⁵¹ I fall då skiljenämnden dömt ut ett högre belopp än svaranden medgivit på grund av felaktig tolkning av medgivandet kan detta vara såväl uppdragsöverskridande som annat handläggningsfel enligt 34 § första stycket 6 punkten.⁵²

3.2.2 Skiljemännen åsidosätter parternas anvisningar om tillämpliga rättsregler

Situationen belyser frågan huruvida principen *jura novit curia* är tillämplig och i så fall i vilken utsträckning även i skiljeförfarande.⁵³ Svensk processrätt lyder under denna princip som innebär att domstolen känner lagen och självständigt kan finna vilka rättsregler som är tillämpliga på de av parterna åberopade omständigheterna. Detta sägs bland annat medföra en lämplig arbetsfördelning mellan domstolen och parterna, där parterna har

---

⁴⁷ Olsson & Kvart, sid. 141. Det är vidare relativt ovanligt att en skiljenämnd består enbart av juridiskt okunniga personer varför situationen i praktiken med en sådan konstellation är torde vara sällsynt.

⁴⁸ Olsson & Kvart, sid. 124.

⁴⁹ Prop. 1998/99:35 sid. 143 och SOU 1994:81 sid. 175, Heuman, sid 617, Cars, sid. 164

⁵⁰ Cars, sid. 164 och Lindskog, sid. 931. NJA 1989 s. 247.

⁵¹ Cars, sid. 164.

⁵² Heuman sid. 617-618.

⁵³ För en djupare analys av denna klandergrund, se exempelvis Calissendorff, Gotthard, *Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige*, JT 1995/96 Nr. 1 sid. 141-149.

ansvaret för att åberopa de omständigheter som är tillämpliga och rätten ansvarar för att tillämpa lagen på dessa omständigheter.⁵⁴ Principen innebär således att parterna inte behöver förebringa bevis om innehållet i gällande rätt och skiljemännen är heller inte bundna av parternas rättsliga argumentation.⁵⁵

Enligt förarbeten⁵⁶ och doktrin⁵⁷ torde principen om *jura novit curia* gälla även för skiljeförfarande så länge parterna inte avtalat om annat. Detta har även slagits fast i praxis av Svea hovrätt i mål T 8090-99 där domstolen anförde att skiljemän får tillämpa en rättsregel som inte åberopats av parterna på ett rättsfaktum som åberopats av densamma, i enlighet med *jura novit curia*.

Emellertid står det till parternas förfogande att lämna anvisningar och i övrigt rama in processen i enlighet med dispositionsprincipen. Exempelvis får inte skiljemännen gå utöver en instruktion från parterna om att den rättsliga prövningen skall begränsas till tillämpningen av ett särskilt lagrum på sakförhållandena i tvisten.⁵⁸ Om så var fallet skulle det innebära att skiljemännen kan avgöra saken med tillämpning av rättsregler som överhuvudtaget inte nämnts under förfarandet. Ett överraskningsmoment som detta bör undvikas och görs också i tvistemål i allmän domstol genom materiell processledning från rättens sida.⁵⁹ Så bör även gälla i skiljeförfarande. En noggrann avvägning mellan principen *jura novit curia* och parternas rätt att dra upp ramarna för förfarandet måste således ske i varje enskilt fall.⁶⁰

Ytterligare en situation, vilken varit föremål för relativt stor osäkerhet kring vad som krävs för att kvalificera under den, brukar omnämnas i samband med uppdragsöverskridande och den skall vi titta närmare på i nästa kapitel.

---

⁵⁴ Lindell, sid. 60.

⁵⁵ Madsen, sid. 273.

⁵⁶ SOU 1994:81 sid. 177 och prop. 1998/99:35 sid. 144.

⁵⁷ Lindskog, sid 933, Heuman, sid. 419 och Madsen, sid. 272.

⁵⁸ Prop. 1998/99:35 sid. 144.

⁵⁹ Heuman, sid. 616, SOU 1994:81 sid. 177 och prop. 1998/99:35 sid. 144.

⁶⁰ Madsen, sid. 273.

4 Skiljedom grundad på icke åberopade omständigheter

4.1 Inledning

Det är inte bara parternas yrkanden utan även deras angivande av grunder som bestämmer omfattningen på processen. En domstol får inte grunda en dom på omständighet som part inte har åberopat till stöd för sin talan. Huruvida detta gäller även i skiljeförfarande har varit omdiskuterat, i synnerhet i äldre rätt.⁶¹

Idag synes dock uppfattningen vara den att skiljemän är skyldiga att tillämpa dispositionsprincipen fullt ut.⁶² Enligt förarbetena är det särskilt naturligt att tillämpa rättegångsbalkens regler och begrepp analogt då tvisten gäller två svenska parter.⁶³ I fråga om internationella tvister har uttalats en mer försiktig hållning till dispositionsprincipens giltighet och till den svenska processuella begreppsapparaten i stort. Det kan således inte per automatik antagas att parterna i en sådan tvist dragit upp gränserna för talan i enlighet med den svenska rättegångsbalkens regler.⁶⁴

I de fall skiljemännen ålagts att döma efter billighet d.v.s. att avgöra tvisten mera fritt efter skälighet, har man tummat något på principen och godtagit att skiljemännen i viss mån beaktar icke åberopade omständigheter eftersom parterna då inte tillmäter sina åberopanden samma betydelse som enligt rättegångsbalken.⁶⁵

4.2 Dispositionsprincipens tillämpning

RB 17:3 första stycket 2 lyder som följer: Dom må ej grundas å omständighet som icke av part åberopats till grund för hans talan. De omständigheter som åsyftas är sådana omständigheter som är av omedelbar relevans. Här avses att omständigheten har betydelse genom att en rättsföljd

---

⁶¹ Heuman sid. 618.

⁶² SOU 1994:81 sid. 176, prop. 1998/99:35 sid. 143 f. Heuman, sid. 618, Lindskog, sid. 932 och Madsen, sid. 270 f. Jfr dock NJA 1973 s. 740 där HD inte upphävde skiljedom trots att den grundats på omständigheter som inte åberopats av part. Enligt Patrik Schöldström skall dock inte rättsfallet tolkas så att skiljemän *inte* är bundna av parternas åberopade omständigheter på grund av det sätt klandertalan fördes, se JT 1999-00 Nr 11 sid. 945. Jfr även Cars som är något mer tveksam och menar att även om skiljemännen anses vara bundna till dispositionsprincipen, det inte är självklart att det skall föranleda att domen upphävs. Att särskild försiktighet bör påkallas i internationella tvister är dock samtliga överens om.

⁶³ SOU 1994:81 sid. 176 och prop. 1998/99:35 sid. 143 f.

⁶⁴ SOU 1994:81 sid. 176, prop. 1998/99:35 sid. 144, Cars, sid. 164, Heuman, sid. 338 och Madsen, sid. 271.

⁶⁵ SOU 1994:81 sid. 177, prop. 1998/99:35 sid. 144 och Madsen, sid. 271.

är knuten till densamma.⁶⁶ Dessa omständigheter brukar benämnas rättsfakta. Rättsfaktum skall skiljas från begreppet bevisfaktum som endast är av medelbar relevans, vilket innebär att en sådan omständighet har betydelse genom att den har bevisvärde för ett eller flera rättsfaktum.⁶⁷ Gränsen mellan rättsfaktum och bevisfaktum kan ibland vara svår att dra, i synnerhet vid en långt driven fragmentering av fakta i mindre beståndsdelar som tenderar att suddas ut gränserna mellan olika slags fakta.⁶⁸

För att kunna fastställa vad som utgör ett rättsfaktum måste först den regel man avser att tillämpa fastläggas. Man kan uttrycka det som att regeln i abstrakt form beskriver vilka fakta som är omedelbart relevanta för den rättsföljd som regeln anger. Är regeln däremot vagt formulerad eller utvecklad i praxis kan det vara besvärligt att på ett exakt sätt redogöra för vad som utgör rekvisit. Under sådana omständigheter kan skiljenämndens domskäl vara vägledande för att förstå vilken rättsregel som tillämpats. Det underlättar även för fastställandet av vilka rättsfakta som lagts till grund för domen. Ett rättsfaktum måste nämligen alltid anges i konkret form i en tvist.⁶⁹

I svensk processrätt krävs att rättsfakta formligen åberopas för att kunna läggas till grund för en dom och i ett skiljeförfarande innebär det att skiljemännens behörighet begränsas av de rättsfakta som käranden åberopar. Däremot behöver inte bevisfakta åberopas för att få beaktas, varken i tvistemål eller i skiljeförfarande.⁷⁰ Denna distinktion utesluter dock inte att en omständighet samtidigt kan ha omedelbar relevans som rättsfaktum men medelbar relevans som bevisfaktum för ett annat rättsfaktum, allt i samma mål.⁷¹

Mot bakgrund av vad som ovan beskrivits gäller således att part också kan välja att viss omständighet inte skall ingå i processmaterialet. Orsakerna till varför part önskar låta vissa rättsfakta falla utanför ramen för prövningen kan vara många men en vanlig anledning är att omständigheten kan vara svårbevisad. Att låta en sådan ingå i processmaterialet kan i vissa fall förlänga processen och därmed även fördyra den.⁷²

4.3 Åberopande av rättsfakta

Stadgandet i RB 17:3 första stycket 2 uttrycker en regel för vilka rättsfakta domstolen, eller i förevarande fall skiljenämnden, får beakta och grunda domen på. Emellertid har stadgandet betydelse inte bara för skiljemännens agerande utan även för parternas handlande. De senare påminns om att de

---

⁶⁶ SOU 1994:81 sid. 176, prop. 1998/99:35 sid. 143 och Lindell, sid. 52.

⁶⁷ Lindell, sid. 52.

⁶⁸ Lindell, *Rättsutlåtande till systembolagsdomen*, sid. 6.

⁶⁹ Heuman, *Rättsutlåtande till systembolagsdomen*, sid 2.

⁷⁰ Prop. 1998/99:35 sid. 310 och Heuman, sid. 337.

⁷¹ Boman, sid. 10.

⁷² Boman, sid. 18.

måste agera på visst sätt i förfarandet. Underlåter part att åberopa ett fördelaktigt rättsfaktum, för vilket parten har åberopsbördan, medför detta att rättsfaktumet inte kan läggas till grund för domen med följden att han kanske förlorar målet.⁷³

Distinktionen mellan att åberopa något och att införa något i en process bör också uppmärksammas. I RB 17:3 första stycket 2 meningen anses termen ”åberopa” ha en specifik juridisk-teknisk innebörd som skiljer sig från termen ”införa”. Av ovan anförda resonemang vet vi att endast rättsfakta kan bli föremål för åberopande i enlighet med dispositionsprincipen. Andra typer av fakta omfattas inte av principen och behöver därför endast införas. Ytterligare en skillnad mellan dem är att åberopande endast kan framställas av part eller parts ombud, i motsats till införande som envar som kan vara processsubjekt kan göra, t.ex. ett vittne eller en sakkunnig.⁷⁴

En viktig skillnad mellan en domstolsprocess och ett skiljeförfarande är att en skiljenämnd får beakta allt processmaterial som tillförts förfarandet, oavsett när det tillförts. Således kan en skiljedom grundas på annat än vad som förekommit under själva slutförhandlingen, t.ex. tidigare skriftliga inlagor från parterna.⁷⁵ Det följer av att omedelbarhetsprincipen inte gäller i skiljeförfaranden.⁷⁶ I tvistemål ingår däremot inte sådana fakta i processmaterialet som införts under förberedelsen utan endast vad som förekommit under slutförhandlingen.⁷⁷

Att införa något är således ett vidare begrepp än att åberopa något. För att ett rättsfaktum skall kunna upptas till prövning av domarna eller skiljemännen måste det särskilt åberopas av part. Det räcker då inte endast med ett uttalande om en omständighet. Utöver detta krävs en begäran om att skiljemännen måste beakta omständigheten på det sätt som part anför.⁷⁸ Det bör påpekas att det inte är ovanligt att part åberopar även bevisfakta, trots att sådana inte behöver åberopas formellt för att kunna beaktas av skiljemännen. Man kan därför dela in åberopanden i två grupper; sådana som faller inom ramen för RB 17:3 första stycket 2 och sådana som faller utanför. Således är åberopandets syfte bestämmande för dess relevans enligt RB 17:3 första stycket 2. Detta syfte bestäms objektivt, d.v.s. att vad part sagt sig åberopa som rättsfaktum är vad skiljemännen skall rätta sig efter, inte vad part avsett.⁷⁹

I doktrinen har Stefan Lindskog uttryckt kravet på åberopande på följande vis. ”För att en omständighet skall vara åberopad måste krävas att den så tydligt har lagts till grund för viss yrkad rättsföljd att detta måste ha förståtts av motparten.” Den ifrågavarande omständigheten måste även ha varit

---

⁷³ Boman, sid. 7.

⁷⁴ Boman, sid. 11.

⁷⁵ Isaksson, *Affärsjuridik*, kap. 8.3, sid. 8. Se hela artikeln på:

<http://www.lindahl.se/se/varterbjudande/rattsomraden/tvistelosningarprocesser/>.

⁷⁶ Heuman, sid. 339.

⁷⁷ Boman, sid. 12.

⁷⁸ Boman, sid. 13.

⁷⁹ Boman, sid. 14.

bestämmande med avseende på utgången i förfarandet, d.v.s. det måste röra sig om ett rättsfaktum.⁸⁰

I vissa situationer uttrycker sig dock part inte så pass tydligt att skiljemännen säkert kan veta vad det är part har åberopat. Då måste skiljemännen utreda huruvida part avsett ett åberopande enligt RB 17:3 första stycket 2 eller inte. Antingen använder sig skiljenämnden av materiell processledning⁸¹ genom att fråga huruvida parten avsett att åberopa omständigheten som ett rättsfaktum eller i de fall det anses tillräckligt kan det räcka med att skiljenämnden tolkar vad part sagt.⁸² Det finns dock gränser för hur långt en tolkning kan drivas om ett rättsfaktum inte åberopats uttryckligen. Den yttre gränsen kan sägas ligga i att skiljenämnden inte får intolka ett rättsfaktum i en parts påstående när motparten inte rimligen kunnat förstå att parten åberopat detta.⁸³ Värt att åter nämna är att såväl recit som inlagor som vad som framkommit muntligen ingår i det material som studeras. Vi återkommer till just detta längre fram i samband med Systembolagsdomen.

Oavsett vilken metod som används är det viktiga att syftet fastslås, men inte bara för skiljemännen utan även för motparten som ju har rätt att veta vad han har att försvara sig mot så att han kan förbereda och föra fram invändningar, motargument och bevisning.⁸⁴ På så vis upprätthålls den kontradiktoriska principen och man undviker situationen att motparten blir tvingad att "slås i dimman" för att använda ett av Heuman myntat uttryck.⁸⁵ Således kan en bra utgångspunkt vara att skiljemännen inte bör låta vad part anfört gälla som åberopande om inte motparten kan antagas ha "haft utsagans karaktär av åberopande fullt klar för sig".⁸⁶

4.4 Materiell processledning

Tillämpningen av RB 17:3 första stycket 2 kompletteras i de allra flesta fall av domstolens eller skiljenämndens materiella processledning. I de skiljeförfaranden där bundenhet till de svenska processreglerna och begreppen gäller, antingen genom två svenska parter eller där så har avtalats mellan internationella parter, är det som sagt mycket viktigt att skiljemännen vet exakt vilka omständigheter som åberopats eftersom endast dessa får läggas till grund för domen. Liksom nämnts ovan är det inte bara för skiljenämndens dömande verksamhet av betydelse att utöva materiell processledning för att klargöra yrkanden och grunder. Även för motparten är

---

⁸⁰ Lindskog, sid. 771 f.

⁸¹ Analog tillämpning av RB 43:4 2 st.

⁸² Boman, sid. 14.

⁸³ Heuman, *Rättsutlåtande till systembolagsdomen*, sid. 3.

⁸⁴ Boman, sid. 15.

⁸⁵ Heuman, sid. 388.

⁸⁶ Boman, sid. 16.

det många gånger betydelsefullt att skiljenämnden lyfter fram och tydliggör vilka rättsfakta han skall bemöta.⁸⁷

Huruvida materiell processledning över huvud skall tillämpas i dispositiva tvistemål och i skiljeförfarande har dock diskuterats i doktrin och bör därför nämnas i sammanhanget. Grundtanken med ett ingripande från domare eller skiljemän ligger i att så långt som möjligt nå en materiellt riktig dom, med förbehållet att det som skall eftersträvas är ett avgörande grundat på den verklighet som parterna presenterar. Det har rests invändningar mot att man har lagt detta ansvar på domare och skiljemän att se till att det blir ett materiellt riktigt avgörande, eftersom vi rör oss bland dispositiva tvistemål respektive skiljeförfaranden. Nordenssons argument mot alltför ingående materiell processledning lyder att parter har möjlighet att genom avtal relativt fritt reglera sina rättsförhållanden⁸⁸ och en part som missar att tillvarata sin rätt under sådana avtalsförhandlingar får stå sitt kast. Däremot, vid en tvist kring sådana rättsförhållanden lägger man inte samma ansvar på part att tillvarata sina intressen då domare eller skiljenämnd genom just materiell processledning kan fånga upp eventuella brister i processen.⁸⁹ De flesta anser dock att någon form av inblandning från skiljenämndens sida i syfte att undanröja oklarheter kring prövningens omfattning är till gagn för såväl processen som parterna.⁹⁰

Menar parterna att de svenska processreglerna skall gälla i skiljeförfarandet bör dock skiljemännens materiella processledning anpassas i enlighet med detta. Liksom en domare i allmän domstol bör skiljemännen verka för att parterna skall precisera såväl sina yrkanden som de omständigheter de åberopar till stöd för sin talan.⁹¹ Ett åberopande som är för generellt riskerar, till exempel, att leda till missförstånd hos motparten och att denne således bygger upp ett opassande försvar.⁹²

Skiljemännen bör även söka få fram vilken bevisning parterna åberopar och vad de vill styrka. Däremot bör de inte gå längre i övrigt än att de ställer frågor angående sådana uppgifter där parterna är otydliga. Aktivitetsgraden varierar dock med hänsyn till parterna och sakens beskaffenhet.⁹³ Det kan också finnas situationer när det inte finns anledning för skiljemännen att ställa för långtgående krav på parterna att precisera och fullgöra sina yrkanden och grunder. En sådan situation kan t.ex. vara vid en första förhandling och man inser att parterna likväl kommer att ändra yrkanden och grunder när bevisfrågor väl går igenom.⁹⁴

---

⁸⁷ Boman, sid. 28 f.

⁸⁸ Under förutsättning att avtalen håller sig inom ramarna för Avtalslagens ogiltighetsregler och tvingande regler i övrigt.

⁸⁹ Nordensson, Ulf, JT 1993/94 Nr 1, *Materiell processledning i skiljeförfarande*, sid. 213 f.

⁹⁰ Heuman, sid. 337 f, Lindskog, sid. 771 f. och Olsson & Kvart, sid. 99.

⁹¹ Olsson & Kvart, sid. 102.

⁹² Boman, sid. 29.

⁹³ Olsson & Kvart, sid. 102.

⁹⁴ Heuman, sid. 388.

Tidigare har nämnts betydelsen av valet av skiljemän för uppdragets bestämmande. Det är dock inte bara för det syftet som valet av skiljemän kan vara viktigt.⁹⁵ Även för den materiella processledningen kan det vara avgörande huruvida parterna utsett juridiskt kunniga personer som skiljemän eller till exempel specialister. I det senare fallet kan det röra sig om en rent teknisk tvist varför det inte kan anses självklart att skiljeförfarandet skall genomföras efter samma principer som de som styr en traditionell rättegång. Rör det sig däremot om en tvist där rättsfrågor dominerar, parterna har utsett jurister till skiljemän och båda parterna är svenska blir processledningen av samma karaktär som om tvisten hade handlagts i allmän domstol.⁹⁶

Ytterligare en funktion som talar för att skiljenämnden bör utöva materiell processledning är den att förebygga klanderprocesser på grund av obeaktade rättsfakta.⁹⁷

Något som ofta tas upp som en negativ infallsvinkel i samband med materiell processledning avseende åberopanden är att skiljemännen blandar sig i något som parterna i själva verket har full förfoganderätt över, d.v.s. processföringen i dispositiva mål.⁹⁸ Även skiljemännens objektivitet kan ifrågasättas om de inte är försiktiga. Risken för att betraktas som partisk är dock inte lika stor i de fall skiljemännen begär att part skall förtydliga ett åberopande, jämfört med exempelvis de fall då skiljemännens syfte är att part skall komplettera ett sådant. Till syvende och sist är det många gånger skiljemännens uppträdande och sätt att uttrycka sig som avgör huruvida part får uppfattningen att skiljemännen är partiska.⁹⁹ Så länge skiljemännen har ett gott omdöme och visar ett gott psykologiskt handlag bör hans opartiskhet inte behöva bli ifrågasatt.¹⁰⁰

En avvägning måste således göras i varje enskilt fall huruvida materiell processledning är nödvändigt och i så fall till vilken grad. Boman sammanfattar läget på följande sätt: Anföranden som med goda skäl kan antagas vara avsedda som åberopanden bör, genom ingripande av skiljemännen, preciseras till sitt syfte. Däremot bör inte skiljemännen göra bruk av sin materiella processledning för att förmå part att åberopa alternativa grunder eller motfakta.¹⁰¹

---

⁹⁵ Jfr 4.2.

⁹⁶ Olsson & Kvart, sid. 103.

⁹⁷ Boman, sid. 31.

⁹⁸ Boman, sid. 31.

⁹⁹ Boman, sid. 32.

¹⁰⁰ Nordensson, JT 1993/94 sid. 214.

¹⁰¹ Boman, sid. 38.

5 Praxis

5.1 Inledning

Antalet klanderprocesser som når Svea Hovrätt är relativt få, även om en ökning kan skönjas under de senaste tio åren.¹⁰² Att det förhåller sig på det viset att klander av skiljedomar är en sällsynt måltyp i våra domstolar är dock något som ligger helt i linje med skiljeförfarandets natur. Samtliga syften med skiljeförfarandet, vilka beskrivits närmare under 2.2, stjälpes ju i samband med att en klanderprocess anhängiggörs i allmän domstol varför det inte bara är naturligt utan även önskvärt med få klanderprocesser. Samtidigt måste parternas rättssäkerhet tryggas genom att tillerkänna dem möjlighet att upphäva processuellt felaktiga skiljedomar.

Jag har i denna uppsats valt att närmare granska den specifika klandergrunden då skiljemännen anses ha överskridit sitt uppdrag med anledning av att skiljedom grundats på omständigheter som inte formligen åberopats av part. I de klander mål jag har studerat förekommer denna klandergrund relativt ofta¹⁰³ men det åberopas mycket sällan som den enda eller huvudsakliga grunden till upphävande av skiljedom.¹⁰⁴ Det vanligaste är istället att när den grunden görs gällande, den åberopas alternativt.

Vidare är bifall till klanderprocesser generellt sällsynt. Under 1987-1997 bifölls endast fyra käromål av totalt 31 och under klandergrunden uppdragsöverskridande bifölls endast en talan och där var grunden att skiljenämnden meddelat dom över annat än vad part yrkat.¹⁰⁵

---

¹⁰² En sökning i Svea Hovrätts måldatabas på klandrade skiljedomar mellan åren 2000 – 2010 ger totalt 130 träffar. Några av de mål som finns med i resultatet innefattade även yrkande om ogiltighet och det är, i de mål jag tittat närmare på, mycket vanligt att de innefattar alternativa yrkanden om ogiltighet och upphävande. I siffran ingår samtliga klandergrunder, inklusive ej sakprövade mål. Söker man på både mål om ogiltighet och klanderdomar blir resultatet 247 stycken. Siffran kan jämföras med en tidigare undersökning gjord av Emilia Skoog från 1998, *En undersökning av Svea hovrättsmål om ogiltighet och klander av skiljedomar under tidsperioden 1987-1997*, JT 1999-00 Nr 11 sid. 677 f. Under den tioårsperioden hade totalt 31 mål nått Svea hovrätt, innefattande såväl mål om ogiltighet som klander mål.

¹⁰³ I min undersökning har jag tittat på de mål som under denna tioårsperiod behandlade uppdragsöverskridande med anledning av dom över icke åberopade omständigheter. Totalt sett rörde det sig om 25 stycken, vilket blir cirka 19 %, knappt en femtedel av målen.

¹⁰⁴ Förutom den nyligen avgjorda klanderprocessen mellan Systembolaget och V & S (T 4548-08) återfinns endast ett annat mål mellan år 2000 och 2010 där uppdragsöverskridande på grund av att skiljenämnden lagt icke åberopade omständigheter till grund för domen har angivits som ensam grund för upphävande av domen (T 6716-04), låt vara att man garderat sig genom att även ange att motsvarande förhållande även utgör handläggningsfel enligt 34 § 6 punkten men så sker i de allra flesta fall som ett slags ”uppsamlingsgrund”.

¹⁰⁵ Svea hovrätts mål T 8/88. Jfr Skoog, JT 1999-00 Nr 11 sid. 684.

Således har invändningen att dom grundats på icke åberopade omständigheter inte varit en särskilt lyckosam klandergrund sett ur den klandrandes perspektiv, varken nu eller under de senaste tjugo åren. Med anledning av den sparsamma praxis som råder för detta område är det naturligtvis mycket intressant att Svea hovrätt nyligen biföll en klandertalan som var uppe för prövning med yrkande om upphävning på grund av uppdragsöverskridande med anledning av att skiljenämnden ansågs ha grundat domen på icke åberopade omständigheter.¹⁰⁶ Målet skall utförligt redogöras för nedan för att sedan följas av andra klander mål som helt eller delvis rör uppdragsöverskridande av samma art.

5.2 Mål nr T 4548-08: Systembolaget ./. Vin & Sprit

5.2.1 Bakgrund

Systembolaget Aktiebolag (i det följande kallat "Systembolaget") har ett lagstadgat monopol på detaljhandel i Sverige med spritdrycker, vin och öl. V & S Vin & Sprit Aktiebolag (i det följande kallat "V & S") bedriver tillverkning, import, export och partihandel med alkoholdrycker. Vid tidpunkten för tvisten var båda bolagen helägda av svenska staten.¹⁰⁷

Mellan V & S och Systembolaget gällde de övergripande avtalsbestämmelser som ingick i allmänna inköpsvillkor för leverans av drycker från V & S till Systembolaget. Särskilda inköpsavtal upprättades även för varje produkt som V & S sålde till Systembolaget och dessa särskilda bestämmelser kompletterade de allmänna inköpsvillkoren.

År 1995 fastställde Systembolaget de första allmänna inköpsvillkoren (i det följande kallat "1995 års inköpsvillkor"). Dessa kom senare att ändras efter hand och varje leverantör fick ta del av villkoren som överlämnades i en pärm till respektive leverantör. Under våren 1999 träffades ett avtal rörande policy för leverantörskontakter mellan Systembolaget och V & S, upprättat av Systembolaget (i det följande kallat "1999 års leverantörspolicy"). År 2002 blev Systembolagets allmänna inköpsvillkor föremål för en omfattande revision (i det följande kallat "2002 års inköpsvillkor") till vilka en bilaga rörande policy för kontakter mellan Systembolaget och dess leverantörer ingick. De nya inköpsvillkoren, som skulle ersätta 1995 års inköpsvillkor, accepterades dock inte av V & S.

Med anledning av att ett antal personer i förbindelse till V & S hade åtalats för bestickning med avseende på mutor till Systembolagets personal under perioden 2001-2003 till ett sammanlagt värde av ca 640 000 kronor, anförde Systembolaget i ett brev till V & S i december 2006 att:

---

¹⁰⁶ T 4548-08 dom meddelad 2009-12-01.

¹⁰⁷ Sommaren 2008 sålde svenska staten V & S till Pernod Ricard.

- V & S hade grovt åsidosatt sina förpliktelser gentemot Systembolaget
- Väsentligt avtalsbrott förelåg
- Vid väsentligt avtalsbrott grund för hävning av avtalet förelåg, partiellt eller helt.

Sedermera hävde Systembolaget avtalet. V & S ansåg inte att Systembolaget hade grund för hävning och påkallade skiljeförfarande i enlighet med skiljeklausulen i såväl 1995 som 2002 års inköpsvillkor.

5.2.2 Skiljedomen

I skiljeförfarandet yrkade V & S att Systembolaget skulle förpliktas utge skadestånd till V & S med i första hand 75 miljoner kronor och i andra hand med 20 miljoner kronor. Systembolaget bestred samtliga yrkanden och begärde att talan skulle ogillas.

Som övergripande grund för sin talan anförde V & S att Systembolaget utan skäl hävt leveransavtalen med V & S och att de därför var berättigade ersättning för den skada de åsamkats till följd av hävningen. Vidare delade V & S in denna övergripande grund i två delar, av vilka den första är intressant i sammanhanget;¹⁰⁸

- 1) Systembolagets hävning saknade grund
- 2) V & S har tillfogats skada

V & S anförde att hävningen saknade grund på grund av att de av Systembolaget åberopade bestämmelserna inte var tillämpliga. Bland annat ansågs 2002 års inköpsvillkor inte tillämpliga eftersom de inte var bindande för V & S och även om de var bindande var hävningsbestämmelsen oskälig. Vidare ansåg V & S heller inte att 1999 års leverantörspolicy medförde rätt till hävning eftersom den inte utgjorde en del av något avtal om försäljning av drycker. Brott mot policyn kunde därför inte medföra rätt till hävning av försäljningsavtalen. 1995 års inköpsvillkor däremot innehöll, enligt V & S, inget förbud mot leverantörskontakter av det slag som nu uppenbarat sig varför något avtalsbrott från V & S:s sida inte förelåg. Skulle ett sådant förbud ändå anses innefattat i 1995 års inköpsvillkor, eller om 1999 års leverantörspolicy skulle anses integrerad i 1995 års inköpsvillkor, har avtalsbrottet varit så oväsentligt att varken hel eller partiell hävning varit berättigat. Slutligen har rätt till hävning inte förelegat enligt allmänna rättsprinciper.¹⁰⁹

Systembolaget anförde som grund för sitt bestridande bland annat att V & S gjort sig skyldigt till sådana överträdelser av 2002 års inköpsvillkor som berättigade hävning. Vidare hade Systembolaget rätt att häva mot bakgrund av 1995 års inköpsvillkor, såväl ensamt som i förening med 1999 års

¹⁰⁸ Skiljedomen, sid 15, p. 28-31.

¹⁰⁹ Skiljedomen, sid. 16, p. 31 A.1.1-A.1.4.

leverantörspolicy. Om de inte skulle anses finnas grund för hävning i någon utav de mellan parterna träffade avtalen, hävdade Systembolaget att det enligt allmänna civilrättsliga principer funnits grund för hävning.¹¹⁰

Skiljenämnden, bestående av f.d. justitierådet Hans Danelius, ordförande, professor Lars Pehrson och advokaten Eric Ericsson, meddelade skiljedom den 12 mars 2008 genom vilken Systembolaget förpliktades att till V & S utge cirka 40 miljoner kronor. Skiljenämnden fann att 2002 års inköpsvillkor inte blivit bindande mellan parterna varför hävning ej kunde grundas på avtalsbestämmelser i de villkoren.¹¹¹ Vidare fann skiljenämnden att 1995 års inköpsvillkor endast innefattade en vagt formulerad och otydlig erinran om att straffrättsligt ansvar kunde komma att bli aktuellt och detta var inte en tillräckligt precis förpliktelse för att grunda hävning av hela avtalet.¹¹² Inte heller i kombination med 1999 års leverantörspolicy förelåg någon hävningsgrundande rätt för Systembolaget. Brott mot policyn kunde därför inte medföra sanktioner som gällde för 1995 års inköpsvillkor.

Vad gäller invändningen att rätt till hävning förelåg på grund av allmänna civilrättsliga principer anförde skiljenämnden att det existerade en sådan allmän rättsprincip som innebar att avtal kunde hävas av ena parten om den andra parten kunde anses ha gjort sig skyldig till ett väsentligt avtalsbrott. En sådan princip gäller dock endast om parterna inte avtalat om annat.¹¹³

Därefter resonerade skiljenämnden kring regleringen av sanktioner för mutbrott och bestickning i inköpsvillkoren respektive leverantörspolicyn. Man ansåg att frågan om sådana otillåtna kontakter hade uppmärksamats och avhandlats i avtal mellan parterna och att villkoren stipulerade att åtal och straffrättsliga sanktioner skulle följa vid sådana typer av överträdelser. Om parterna menat att överträdelser av dessa normer även skulle innefatta civilrättsliga konsekvenser för avtalsförhållandet mellan parterna ansåg skiljenämnden att detta rimligen borde ha reflekterats i de gällande avtalsvillkoren.¹¹⁴ Följaktligen ansåg skiljenämnden att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy på ett uttömmande sätt reglerade frågor kring hur mutbrott och bestickning skulle beivras. Det fanns därför inget utrymme för att vid sidan om denna reglering tillämpa allmänna civilrättsliga principer.¹¹⁵

5.2.3 Klandertalan

Systembolaget klandrade skiljedomen och yrkade vid Svea hovrätt att den mellan parterna meddelade skiljedomen skulle upphävas i sin helhet. V & S bestred Systembolagets talan. Som grund för sin talan gjorde Systembolaget

---

¹¹⁰ Skiljedomen, sid. 17, p. 36-40.

¹¹¹ Skiljedomen, sid. 61, p. 309-327.

¹¹² Skiljedomen, sid. 64, p. 328-338.

¹¹³ Skiljedomen, sid. 68, p. 346.

¹¹⁴ Skiljedomen, sid. 68, p. 347.

¹¹⁵ Skiljedomen, sid. 68, p. 348.

gällande att skiljenämnden överskridigt sitt uppdrag enligt 34 § första stycket 2 LSF i två olika avseenden.

Det ena grunden var att skiljenämnden tolkat en specifik avtalsbestämmelse utan att avtalsbestämmelsen åberopats som grund för sådan tolkning eller att något tolkningspåstående framförts. Vidare har denna tolkning varit i direkt strid mot bägge parterers samstämmiga påståenden om avtalsbestämmelsens innebörd. Den andra grunden innebar att skiljenämnden överskridigt sitt uppdrag då skiljenämnden funnit att hävningsrätt enligt allmänna rättsprinciper avtalats bort, trots att V & S inte påstått att ett sådant rättsupphävande avtal ingåtts.

Till stöd för sin talan åberopade Systembolaget rättsutlåtanden av professorerna Lars Heuman, Bengt Lindell och Jan Ramberg.

Till att börja med konstaterar hovrätten att, liksom Systembolaget hävdade i sin stämningsansökan, det ligger i sakens natur att, när parterna godkänt reciten, denna omfattar i allt väsentligt vad parterna åberopat. Har part godkänt reciten kan densamme därför inte efteråt hävda att andra rättsfakta har åberopats än vad som framgår av reciten.¹¹⁶

Hovrätten valde sedan att först pröva klandergrunden avseende allmänna rättsprinciper. Parternas argumentering i frågan löd som följer. Systembolaget påstod att skiljenämnden felaktigt prövat frågan om parterna avtalat bort den dispositiva civilrättsliga regeln om hävning vid väsentligt kontraktsbrott, den s.k. hävningsprincipen. Det felaktiga låg i att V & S aldrig åberopat att ett sådant ”rättsupphävande” avtal hade ingåtts eller att de ingångna avtalen i övrigt exklusivt reglerade beivrande av otillåtna leverantörskontakter.¹¹⁷ V & S bestred detta och menade att vad skiljenämnden kommit fram till var att Systembolaget inte hade haft någon rätt att häva för sådana förfaranden som föranlett hävningen, kallat kontraktsbrottsprincipen. Vidare anförde V & S att Systembolagets åberopande av den allmänna rättsprincipen om hävningsrätt vid väsentligt kontraktsbrott i praktiken förfallit i och med att V & S godtagit att hävningsregeln i 1995 års inköpsvillkor gällde redan vid icke oväsentligt kontraktsbrott. Av samma anledning hade även hävningsrätten grundad på allmänna principer rent faktiskt avtalats bort.¹¹⁸

Hovrätten gick på samma linje som Systembolaget och refererade till några utvalda delar av skiljedomen. Under p. 346 i skiljedomen har skiljenämnden, som nämnts tidigare, konstaterat att det finns en allmän civilrättslig princip om att väsentligt avtalsbrott från ena parten kan föranleda att motparten häver avtalet och att den gäller om inte parterna avtalat om annat. Därefter refererade domstolen till p. 347-348 i skiljedomen där skiljenämnden resonerat kring avtalsvillkoren och kommit

---

¹¹⁶ Klanderdomen, sid. 17.

¹¹⁷ Klanderdomen, sid. 8 och 17.

¹¹⁸ Klanderdomen, sid. 12 f. och 17.

fram till att de utgjorde en uttömmande reglering av sanktioner mot otillåtna leverantörskontakter.¹¹⁹

347. Frågan om otillåtna kontakter mellan leverantörer och Systembolagets anställda behandlas i begränsad omfattning i 1995 års inköpsvillkor och mera utförligt i 1999 års leverantörspolicy. Bestämmelserna i inköpsvillkoren och leverantörspolicyn visar att frågor om mutbrott och bestickning uppmärksammats och behandlats i avtal mellan Systembolaget och dess leverantörer. Som skiljenämnden konstaterat i det föregående, gick regleringen i huvudsak ut på att åtgärder av detta slag skulle, när det fanns förutsättningar för det, följas av åtal och straffrättsliga sanktioner. Om parterna varit eniga om att överträdelser av normerna för kontakter mellan Vin & Sprits och Systembolagets anställda dessutom skulle få civilrättsliga konsekvenser för avtalsförhållandet mellan Vin & Sprit och Systembolaget, borde detta rimligen ha reflekterats i gällande avtalsvillkor. Hävningsstraffsanktioner grundade på bestickning och mutbrott tillfogades emellertid först i 2002 års inköpsvillkor, vilka utformades av Systembolaget men till följd av Vin & Sprits invändningar inte kan anses i dessa delar ha blivit avtalsinnehåll mellan Vin & Sprit och Systembolaget.

348. Med hänsyn till det sagda talar enligt skiljenämndens mening övervägande skäl för att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy skall ses som en uttömmande reglering parterna emellan av hur frågor om bestickning och mutbrott skulle beivras. Det finns under sådana förhållanden inte utrymme för att i detta hänseende vid sidan av avtalsregleringen också tillämpa allmänna civilrättsliga principer.

Hovrätten anser att detta avsnitt i skiljedomen inte kan tolkas på något annat vis än som en prövning av om den allmänna principen om hävningsrätt vid väsentligt avtalsbrott kan ha avtalats bort genom inköpsvillkoren och leverantörspolicyn. Vidare kan heller inte ordalydelsen ge stöd för att avsnitten behandlar den av V & S påstådda frågan om kontraktsbrott förekommit.¹²⁰

Denna slutsats föranledde hovrätten att undersöka huruvida V & S kunde anses ha åberopat att den allmänna principen om hävningsrätt hade avtalats bort av parterna. På frågan kom hovrätten fram till, för det första, att det var ostridigt att V & S aldrig åberopade att parterna *uttryckligen* (min kursivering) skulle ha ingått ett specifikt avtal om att allmänna rättsprinciper inte skulle tillämpas på tvisten. Frågan övergick då till att bli huruvida V & S kunde sägas ha åberopat (min kursivering) att parterna genom avtal om inköpsvillkor uttömmande reglerat hur otillåtna leverantörskontakter skulle beivras och att det då inte fanns möjlighet att tillämpa allmänna civilrättsliga principer utöver avtalsregleringen.¹²¹

Av *skiljedomen* kan utläsas att V & S hävdade att Systembolagets hävningar var ogrundade eftersom de av Systembolaget åberopade bestämmelserna inte kunde tillämpas. Systembolaget å sin sida grundade sitt bestridande på att V & S gjort sig skyldigt till hävningsgrundande överträdelser av gällande villkor mellan parterna, alternativt att hävningsrätt förelåg enligt allmänna principer om hävningsrätt vid väsentligt kontraktsbrott från ena parten. Mot detta anförde V & S att rätt till hävning heller inte förelegat enligt allmänna rättsprinciper. Hovrätten drog slutsatsen att det fick anses framgå att V &

¹¹⁹ Skiljedomen, sid. 68 p. 347-348.

¹²⁰ Klanderdomen, sid. 18.

¹²¹ Klanderdomen, sid. 18.

S:s inställning var att sådana kontraktsbrott inte förekommit som kunde ge hävningsrätt enligt allmänna rättsprinciper. Av skiljedomen framgick vidare inte att V & S skulle ha utvecklat sin syn på sådana principer.¹²²

I *klanderdivisten* refererade V & S till två olika avsnitt ur skiljedomen, under rubriken "Parternas utveckling av talan", till stöd för att de skulle anses ha åberopat att inköpsvillkoren uttömmande reglerade sanktioner vid otillåtna leverantörskontakter. Det ena rörde avsnitt 77 i skiljedomen där V & S uttalat följande:¹²³

77. I förhållande till 1995 års inköpsvillkor är 1999 års leverantörspolicy ett helt fristående dokument. Leverantörspolicyn saknar direkt anknytning till försäljningen av produkter från leverantörerna till Systembolaget. Den har snarast utarbetats av Systembolaget som ett led i arbetet mot korruption inom branschen, och dess syfte tycks närmast ha varit att för de anställda hos såväl Systembolaget som leverantörerna klargöra vilka kontakter som var tillåtna och vilka konsekvenser en överträdelse av reglerna kunde få. Systembolaget har inte behandlat policyn som en ändring i eller ett tillägg till inköpsvillkoren genom att skicka ut den på sedvanligt sätt till samtliga leverantörer. Redan på grund härav har leverantörerna – inklusive Vin & Sprit – haft fog för uppfattningen att det rört sig om en separat överenskommelse om en fråga som varit skild från regleringen av inköpsavtalen och att brott mot policyn inte skulle kunna medföra sanktioner som hänförde sig till dessa avtal, särskilt som någon sanktionsbestämmelse inte införts i policyn.

Det andra avsnittet som V & S åberopade var avsnitt 58 ur skiljedomen:¹²⁴

58. Det finns i 1995 års inköpsvillkor inte någon avtalsförpliktelse som förbjuder leverantörerna att försöka påverka Systembolagets försäljning genom kontakter med Systembolagets personal. Det enda som har direkt bäring på leverantörer är en bestämmelse om att försök att påverka försäljningen genom kontakter med bolagets personal kommer att "följas upp". Vad denna uppföljning skulle innebära har inte preciserats. Det är tydligt att denna allmänna och oklara formulering inte kan innefatta en preciserad förpliktelse för leverantörerna. Om Systembolaget verkligen haft för avsikt att ålägga leverantörerna en sådan förpliktelse och att föreskriva att överträdelse av denna skulle kunna leda till civilrättsliga sanktioner, t.ex. hävning, hade Systembolaget haft att uttrycka detta i helt andra och otvetydiga ordalag, liksom för övrigt blev fallet i 2002 års inköpsvillkor.

Hovrätten bedömde dessa invändningar som att de inte kunde anses innefatta att V & S som *rättsfaktum* (min kursivering) hade åberopat att klausulerna i 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy angående straffrättsliga sanktioner skulle ha utgjort en uttömmande reglering parterna emellan. Således kunde något sådant åberopande, som uteslöt en tillämpning av allmänna rättsprinciper, inte anses ha gjorts från V & S. Skiljenämnden hade därför inte befogenhet att lägga resonemanget om uttömmande reglering av beivring av otillåtna leverantörskontakter till grund för sin bedömning. De hade därmed överskridit sitt uppdrag.¹²⁵

V & S gjorde även gällande att ett eventuellt uppdragsöverskridande ändå inte påverkat utgången i målet.¹²⁶ Hovrätten gjorde dock en annan

¹²² Klanderdomen, sid. 18-19.

¹²³ Skiljedomen, sid. 23, p. 77.

¹²⁴ Skiljedomen, sid. 20, p. 58.

¹²⁵ Klanderdomen, sid. 19.

¹²⁶ Klanderdomen, sid. 3.

bedömning och anförde att även om bestämmelsen om uppdragsöverskridande inte förutsätter att felet sannolikt skall ha inverkat på utgången, det ändå finns ett sådant krav. Här hänvisade rätten till doktrin¹²⁷ och uttalade att syftet var att ett undanröjande av en skiljedom inte borde ske om man på förhand kunde se att utgången inte skulle ha blivit en annan även om något uppdragsöverskridande inte förekommit. Eftersom, i förevarande fall, skiljenämnden aldrig hade anledning att pröva huruvida hävningsrätten enligt allmänna rättsprinciper var tillämplig på de överträdelser som föranlett Systembolagets hävningar var det, enligt hovrätten, inte möjligt att med säkerhet säga hur en prövning hade fallit ut. Det kunde därför heller inte uteslutas att felet inverkat på utgången.¹²⁸

Denna bedömning medförde att hovrätten inte ansåg det nödvändigt att pröva den andra klandergrunden beträffande 2002 års inköpsvillkor. Av ovanstående följer att hovrätten biföll Systembolagets talan om att skiljedomen till sin helhet skulle upphävas.

5.2.4 Avslutande synpunkter

Av de 25¹²⁹ klander mål upptagna till prövning i Svea Hovrätt under de senaste tio åren under klandergrunden att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag på grund av att de givit dom över icke återopade omständigheter har alltså, fram till denna dom, inget mål vunnit bifall. Vad kan man dra för slutsatser av detta? Betyder det att den nu upphävda skiljedomen utgör den yttersta gränsen för vad som är accepterat i svenska skiljeförfaranden? Gäller i så fall samma sak vid utländska förfaranden i Sverige? Innan jag går in och försöker svara på de frågorna skall några generella anmärkningar göras med anledning av ovanstående dom. Praxis som sträcker sig tio år bakåt i tiden skall också redogöras för och diskuteras innan ovan nämnda frågor skall försöka besvaras.

Det kan knappast ha undgått någon som tagit del av materialet till Systembolagsdomen att det från Systembolagets sida återopades tre olika rättsutlåtanden från framstående professorer till stöd för sin talan, medan V & S inte återopat varken några rättsutlåtanden eller eventuella vittnesmål för att styrka sitt bestridande. Orsaken till detta är omöjlig att svara på men det är inte helt omöjligt att V & S blev lika förvånade över skiljenämndens slutsats som Systembolaget och insåg att det skulle bli svårt att tolka det som något annat än ett fall där nya rättsfakta lagts till grund för skiljedomen.

Att Systembolaget måste ha blivit överraskat av skiljenämndens bedömning (och med rätt hög sannolikhet även V & S) förstärks av det faktum att skiljenämnden formulerat en recit före förfarandet, vilket hade godkänts av båda parterna. Som redogjorts för tidigare syftar detta till förutsebarhet då det speglar i allt väsentligt bakgrunden till tvisten, fakta samt vad parterna

---

¹²⁷ Heuman, s. 609 ff.

¹²⁸ Klanderdomen, sid. 19-20.

¹²⁹ Se fotnot 128.

har åberopat.¹³⁰ Det syftar även till att förebygga efterkommande klanderprocesser. Vid en jämförelse mellan reciten och vad skiljenämnden kommer fram till i skiljedomen är det tydligt att skiljenämnden, åtminstone i sitt språk, avvikit från de åberopanden som framgår av reciten. Att skiljenämnden avvikit så från reciten kan ses som en indikation på att beslutet att upphäva skiljedomen var korrekt.

Det finns dock skäl att anlägga en kritisk synvinkel på den klandrade Systembolagsdomen. Det är uppenbart från såväl skiljedomen som klanderdomen att i mål där stora mängder material måste förebringas samt stora summor står på spel, det lätt kan bli rörigt för såväl parterna som skiljenämnden eller sedermera domarna att få det korrekta förhållandet klart för sig.

Hovrätten ansåg att avsnitt 347-348 i skiljedomen inte kunde tolkas på annat vis än som en prövning av om den allmänna principen om hävningsrätt vid väsentligt avtalsbrott kan ha avtalats bort genom inköpsvillkoren och leverantörspolicyn. Lite senare konstaterar hovrätten att V & S inte åberopat att denna hävningsrätt hade avtalats bort. Således skedde en prövning av nya, icke åberopade, rättsfakta. Min fråga blir då: *varför* kunde man inte tolka det på något annat sätt? Kan det inte vara väl så troligt att det skiljenämnden kommit fram till i avsnitt 347-348 är nämndens *slutsatser* av vad som framkommit under förfarandet och således inte något egentligt införande av nya rättsfakta? Det har ju visat sig inte vara det enklaste att klassificera vad som är rättsfakta och inte varför det enligt författarens mening mycket väl kan vara fråga om skiljenämndens slutsatser snarare än rättsfakta.

Hovrätten ger heller ingen förklaring till *varför* de av V & S åberopade avsnitten ur skiljedomen, avsnitt 77 och 58 (se ovan), inte kunde anses vara åberopade såsom rättsfaktum. Vi får vidare ingen vägledning kring hur det borde ha sett ut för att kunna klassificeras som rättsfaktum i detta fall. Det indikerar att det möjligen inte har varit helt uppenbart exakt vad som har åberopats, eftersom skiljenämnden och hovrätten väljer helt olika linjer. Det utesluter emellertid inte att hovrättens syn på saken är korrekt trots allt.

I det följande skall redogöras för det enda fall utöver Systembolagsdomen vars klandertalan enbart byggde på uppdragsöverskridande med anledning av dom över icke åberopade omständigheter. Utgången blev motsatt, klandertalan ogillades, men den är intressant då allt processmaterial rör just den relevanta klandergrunden vi diskuterar här. Det är också ett mycket bra exempel på hur svårt det kan vara att klassificera vad som utgör rättsfakta och även ett exempel på vad klandrande part ibland tar till för metod för att försöka få en skiljedom upphävd, vilket i förlängningen kan skapa problem för skiljeförfarandets goda rykte som tvistlösningsmekanism. Just problematiken kring klassificeringen av vad som utgör rättsfakta hjälper

---

¹³⁰ Se Klanderdomen, sid. 17.

också till att förstå komplexiteten bakom Systembolagsdomen och skapar eventuellt mer förståelse för dess utgång.

5.3 Mål nr T 6716-04: Alrosa ./ Bateman

5.3.1 Bakgrund¹³¹

Under sommaren 2000 ingicks ett ramavtal angående uppförande av en anläggning för framställning av diamanter mellan Alrosa Company Limited (härefter kallat Alrosa), ett ryskt bolag som drev gruvor i Sibirien för framställning av diamanter, och Bateman Projects Limited (härefter kallat Bateman) som tillhandahåller tekniska lösningar och utrustning för diamantförädling.

Ramavtalet stipulerade att parterna skulle fullgöra avtalet genom fyra underavtal men tvist uppkom med anledning av att Alrosa ingått avtal om uppförande av anläggningen med ett annat företag, varpå Bateman påkallade skiljeförfarande. Bateman yrkade att Alrosa skulle förpliktigas att utge skadestånd till Bateman på grund av avtalsbrott, vilket bestreds av Alrosa.

5.3.2 Skiljedomen

Den huvudsakliga frågan i skiljeförfarandet gällde huruvida ramavtalet i sig var bindande för parterna beträffande uppförandet av anläggningen, vilket Bateman påstod. Bateman ansåg att de enligt ramavtalet hade rätt att konstruera och uppföra anläggningen medan Alrosa gjorde gällande att ramavtalet endast var av preliminär karaktär i syfte anskaffa finansiering.

Skiljemanden, f.d. justitierådet Staffan Magnusson, fann att ramavtalet var bindande mellan parterna i enlighet med Batemans påstående och att Alrosa sagt upp avtalet genom ett brev den 3 augusti 2001. Enligt ramavtalets artikel 23.1 hade Alrosa rätt att säga upp avtalet om Alrosa skulle besluta sig för att överge projektet. Skulle en sådan uppsägning ske skulle Alrosa, enligt artikel 23.3.1 i ramavtalet betala Bateman ett vitesbelopp om 7,5 % av kontraktspriset om Alrosa inte haft giltig grund för uppsägningen. Således prövade skiljemanden därefter huruvida Alrosa haft giltig grund för att säga upp avtalet. En av de omständigheter som Alrosa anförde till stöd för att de haft sådan giltig grund var att Bateman hade höjt ursprungspriset från 102 miljoner USD till 228 miljoner USD. Skiljemanden bemötte den omständigheten på följande vis:

”Höjning av kontraktspriset

Som ovan angivits underrättade Bateman i ett brev den 23 juli 2001 Alrosa om att det totala kontraktspriset ändrats och att 'den totala kapitalkostnaden' efter förnyade beräkningar uppskattades vara USD 228

¹³¹ Om inte annat sägs bygger all text under avsnitt 6.3 på klanderdomen T 6716-04.

615 025. Brevet innehöll även en förteckning över förutsättningarna för kostnadskalkylen.

Enligt flera vittnen som hördes under huvudförhandlingen blev Alrosas ledande tjänstemän mycket upprörda när de fick del av ovanstående siffra. Emellertid borde Alrosa ej ha varit helt oförberett. Den ingivna bevisningen visar således att Bateman under det första halvåret 2001 vid upprepade tillfällen meddelade Alrosa att Bateman ej skulle kunna konstruera och bygga fabriken till det pris som avtalats i ramavtalet. Parterna diskuterade också olika metoder att lösa problemet, t.ex. att utesluta viss utrustning ur projektet.

Det bör vidare noteras att det belopp som redovisades av Bateman endast var en uppskattning. Om Alrosa hade haft invändningar skulle det naturliga ha varit att underrätta Bateman och föreslå att saken diskuterades av parterna. Såvitt visats har sådana åtgärder ej vidtagits av Alrosa innan bolaget beslöt att säga upp avtalet.

Mot bakgrund av vad ovan sagts finner skiljemannen att Alrosa ej hade giltiga skäl att säga upp avtalet på grund av Batemans brev. Det bör också noteras av Batemans beräkning att nytt kontraktspris inte nämndes i Alrosas brev den 3 augusti som grund för uppsägningen.”¹³²

Inte heller Alrosas övriga invändningar accepterades av skiljemannen varför Alrosa förpliktades att betala cirka 8 miljoner USD i skadestånd till Bateman på grund av avtalsbrottet.

5.3.3 Klanderdomen

I hovrätten yrkade Alrosa att skiljedomen skulle upphävas i sin helhet på grund av att domen grundats på omständigheter som inte hade åberopats av parterna och skiljemannen därmed överskridit sitt uppdrag enligt 34 § första stycket 2 LSF. Detta innebar också fel i handläggningen vilket sannolikt påverkat utgången, i enlighet med 34 § första stycket 6 LSF.

Till utveckling av sin talan åberopar Alrosa skiljedomen i den del som återgivits här ovan under 5.3.2, specifikt tredje stycket och fjärde stycket första meningen. Alrosa anförde att det av de åberopade domskälen framgår att skiljemannen funnit att ramavtalet inte innebar att Bateman hade en ovillkorlig rätt att uppföra anläggningen, varken till ett pris om 228 miljoner USD eller till något annat fixerat pris. Alrosa påstår att skiljemannen istället funnit att Alrosa skulle ha förhandlat vidare med Bateman om den och eventuellt andra frågor. Bevisbördan för att ha fullgjort denna förhandlingskyldighet lades på Alrosa, vilket Alrosa inte hade förmått visa, varför de heller inte hade rätt att frånträda avtalet. Alrosa påstår nu att Bateman inte under skiljeförfarandet åberopat att det ålegat Alrosa att

---

¹³² Skiljedomen, svensk översättning, sid. 99.

fortsätta förhandla med Bateman om uppförandet av anläggningen. Det Bateman hävdade är att de ägt rätt enligt ramavtalet att leverera hela anläggningen och inte att det funnits något pris att förhandla om. Således har, enligt Alrosa, skiljemannen grundat domen på omständighet som inte åberopats av Bateman.

Till stöd för sin talan åberopade Alrosa ett rättsutlåtande från professor Bengt Lindell. Han uttalar till en början att åberopsbördan är fördelad mellan parterna och att Bateman bär åberopsbördan för rättsgrundande rättsfakta, d.v.s. för sådana fakta som kan grunda en rätt till skadestånd. Alrosa å andra sidan bär då åberopsbördan för rättsupphävande rättsfakta, rättsfakta som upphäver verkan av rättsgrundande rättsfakta. Detta är viktigt, menar Lindell, eftersom fördelningen av åberopsbördan i detta fall förtydligar att det rättsfaktum som skiljemannen dömt över inte har legat till grund för Batemans talan.¹³³ Lindell använder sig av samma stycken ur skiljedomen som Alrosa åberopade ovan för att påvisa att skiljemannen betraktat underlåtenheten att inte initiera förhandlingar som ett rättsfaktum. Detta framgår av formuleringen att det inte *visats* att initiativ till fortsatta förhandlingar tagits av Alrosa. Bevisbördan för denna omständighet har alltså lagts på Alrosa, vilket tyder på att det rör sig om ett rättsfaktum.¹³⁴

Vidare menar Lindell att det inte bara är så att skiljemannen dömt över ett rättsfaktum som Bateman inte åberopat. Det har överhuvudtaget inte diskuterats i målet och det står i strid med den kontradiktoriska principen. Han anför att på grund av felets karaktär, som är att anse som grovt, samt att en grundläggande processuell princip inte har iakttagits, presumtionen måste vara att felet påverkat utgången.¹³⁵

Sammanfattningsvis menar Lindell att Bateman inte som rättsfaktum eller överhuvudtaget åberopat en skyldighet till fortsatta förhandlingar som grund för kontraktsbrott och eftersom skiljemannen lagt denna omständighet till grund för avgörandet har ett uppdragsöverskridande förelegat.

Bateman bestred att skiljemannen skulle ha dömt över en omständighet som inte åberopats av parterna. Som stöd för sin talan åberopade Bateman ordalydelsen i skiljedomen. De avsnitt ur skiljedomen som Alrosa åberopat utgör endast ett reflekterande resonemang om prishöjningens betydelse för frågan huruvida Alrosa haft skälig grund att säga upp ramavtalet. Resonemanget är vidare inte avgörande för målets utgång. Bateman ansåg att Alrosas tolkning av skiljedomen var helt orimlig.

Hovrätten ansåg att det av skiljedomen framgick att Alrosa till stöd för sin inställning att bolaget ägt säga upp ramavtalet hade hävdade att Bateman höjde priset för anläggningen. Det avsnitt som Alrosa däremot åberopat i klanderprocessen behandlar bara frågan om prishöjningens betydelse i just det avseendet och inte frågan huruvida ramavtalet var bindande för Alrosa,

---

¹³³ Lindell, *Rättsutlåtande till T 6716-04*, sid. 2.

¹³⁴ Lindell, *Rättsutlåtande till T 6716-04*, sid. 4.

¹³⁵ Lindell, *Rättsutlåtande till T 6716-04*, sid. 5.

vilket var huvudfrågan i skiljeförfarandet. Den senare frågan hade skiljemannen redan tagit ställning till och uttryckt att så var fallet. Således kunde inte ordalydelsen i det avsnitt som Alrosa åberopat tolkas som att skiljemannen ansett att Alrosa var skyldigt att fortsätta förhandla med Bateman om ramavtalet. Det utgör istället ett resonemang om prishöjningens betydelse för Alrosas rätt att säga upp avtalet med beaktande av det processmaterial som parterna lagt fram. Därför hade skiljemannen inte infört någon omständighet som inte åberopats av parterna och inte heller överskridit sitt uppdrag varför käromålet lämnades utan bifall.¹³⁶

5.3.4 Avslutande synpunkter

Hovrätten gick här helt på Batemans linje men det är först när man undersöker lite närmare hur Alrosa valde att utforma sin klandertalan som hovrättens domskäl blir tydliga. Alrosas stämningsansökan är ett resultat av oriktigt återgivande av sammanhanget då styckeindelningen för de åberopade avsnitten inte är korrekt citerade i inlagan och därmed blev även citatet missvisande. Det såg ut på följande vis (jämför den korrekta styckeindelningen ovan under 5.3.2):

Det bör vidare noteras att det belopp som redovisades av Bateman endast var en uppskattning. Om Alrosa hade haft invändningar skulle det naturliga ha varit att underrätta Bateman och föreslå att saken diskuterades av parterna. Såvitt visats har sådana åtgärder ej vidtagits av Alrosa innan bolaget beslöt att säga upp avtalet. Mot bakgrund av vad ovan sagts finner skiljemannen att Alrosa ej hade giltiga skäl att säga upp avtalet på grund av Batemans brev.¹³⁷

Detta citat skulle enligt Alrosa visa att skiljemannen lagt avgörande vikt vid att Alrosa inte tagit något initiativ till ytterligare förhandlingar och lett skiljemannen till att utdöma uppsägningsvitet. Läser man, å andra sidan, detta stycke i sitt sammanhang med resten av avsnittet under rubriken ”Höjning av kontraktspriset”, d.v.s. så som det är återgivet under 5.3.2, inser man att syftningen i sista meningen, ”Mot bakgrund av vad ovan sagts...” avser *hela* avsnittet under rubriken och inte på frånvaron av förhandlingsinitiativ som Alrosa försökt ge sken av. Man kan också notera att Alrosa valt att inte ta med den sista meningen i kapitlet, som ju förstärker intrycket av att bakåtsyftningen rör hela avsnittet. Satt i sitt sammanhang framstår alltså resonemanget om fortsatt förhandling som en generell diskussion kring prishöjningen och inte som ett avgörande avsnitt som Alrosa påstått.¹³⁸

Vidare talar även skiljemannens ordval, ”Det bör vidare noteras” och ”Om Alrosa haft invändningar skulle det naturliga ha varit att... föreslå att saken diskuterades av parterna”, för att det rör sig om allmänna reflektioner eller

¹³⁶ Lindell, *Rättsutlåtande till T 6716-04*, sid. 6.

¹³⁷ Se Batemans svaromål per den 30 december 2004, sid. 6.

¹³⁸ Jfr Svaromål Bateman, sid. 7-9.

så kallade domskälsvisa resonemang, snarare än ett åläggande av förhandlingsskyldighet för Alrosa. I sin sammanfattning anger heller inte skiljemanden någon skyldighet för Alrosa att fortsätta förhandla som någon grund för vitets utdömmande, utan endast att ingen av Alrosas invändningar, så inte heller den att "... Bateman höjt det uppskattade kontraktspriset", berättigade Alrosa att säga upp avtalet.¹³⁹

Intressant i sammanhanget är också Lindells rättsutlåtande. Han uttrycker nämligen att det kan uppfattas som tveksamt huruvida skiljemanden menat att fortsätta förhandlingar skulle utgöra rättsfakta, med hänsyn till det *sammanhang* som skiljemanden omnämner fortsatta förhandlingar på i skiljedomen.¹⁴⁰ Därefter skriver han, något motsägelsefullt, att det kan ligga nära till hands att tolka skiljemännens resonemang på anförda ställe i skiljedomen som ett domskälsvis fört resonemang kring finansieringen, men att skiljedomen ger det "bestämda intrycket" att så inte är fallet. Det sagda visar på hur svårt det kan vara att klassificera vad som utgör rättsfakta och inte och att gränsen ibland är mer eller mindre flytande.

5.4 Övrig relevant praxis

Förutom de två ovan diskuterade klanderfallen har alltså inte uppdragsöverskridande på grund av att skiljenämnd dömt över icke åberopade omständigheter varit den huvudsakliga grunden till respektive klandertalan. Därför är heller varken hovrättens domskäl eller processmaterialet i övrigt särskilt innehållsrikt eller detaljerat vad gäller just den klandergrunden i resterande klanderfall. Av den anledningen har jag valt att inte heller redogöra lika utförligt för de målen som för de ovan men det kan ändå vara intressant att ge en mindre redogörelse för målen och försöka söka anledningarna till varför ingen av dem vunnit bifall.

Det finns ett par mål under denna tioårsperiod som ger anledning att i alla fall fundera över om partsombuden verkligen förstått innebörden av uppdragsöverskridande vid dom grundad på icke åberopade omständigheter.¹⁴¹ Respektive skiljenämnd har i samtliga dessa fall, i sina domskäl, använt andra typer av formuleringar än vad parterna använt för att beskriva eller sammanfatta ett visst förlopp eller vissa omständigheter. Det rör sig om språkliga variationer eller subsumtioner vilka klandrande part tagit fasta på för att få igenom att skiljenämnden lagt icke åberopade omständigheter till grund för skiljedomen.

Som exempel kan nämnas hur Republiken Kazakstan (nedan Republiken) argumenterade i en klanderprocess mot MTR, ett cypriotiskt företag med vilket Republiken, såsom fullständig och ensam ägare av företaget Karmet,

---

¹³⁹ Skiljedomen, svenska översättningen, sid. 100.

¹⁴⁰ Lindell, *Rättsutlåtande till T 6716-04*, sid. 3.

¹⁴¹ De relevanta målen är T 8735-01, T 1361-02 samt T 3473-07.

slutit ett avtal om leveranser av stål.¹⁴² Tvist uppkom, skiljeförfarande påkallades och i skiljedomen dömdes Republiken att betala visst belopp till MTR. Republiken klandrade skiljedomen och yrkade i tredje hand att skiljedomen skulle upphävas på grund av att skiljedomen grundats på omständigheter som ej åberopats av part. I skiljeförfarandet hade uppkommit fråga huruvida Republiken kunde anses ha övertagit Karmets åtaganden genom succession och huruvida skiljenämnden var behörig att döma i målet med förevarande parter. Den 28 maj 2001 meddelade skiljenämnden behörighetsbeslut vartefter skiljedom meddelades i november samma år.

Republiken anförde i klanderprocessen att MTR endast åberopat att Republiken genom succession övertagit Karmets åtaganden enligt avtalet fram till och med behörighetsbeslutet, men att MTR därefter frånfällit påståendet och enbart åberopat att Republiken generellt hade tagit över Karmets skulder. Skiljenämnden hade i sitt avgörande anført att Republikens agerande inneburit att den har succederat Karmet i avtalet. Det agerande skiljenämnden hänvisade till var bl.a. att Republiken uppträtt som ägare eller samägare till Karmets tillgångar och att Republiken tagit i anspråk och förfogat över Karmets tillgångar. Skiljenämnden ansåg alltså att det var Republikens faktiska handlande som konstituerade någon form av ansvarsgenombrott. Enligt Republiken faller det angivna resonemanget inte under någon av MTR åberopad omständighet varför skiljenämnden gått utöver sitt uppdrag.

MTR bestred och hävdade att MTR visst hade åberopat att Republiken genom succession hade övertagit Karmets skyldigheter enligt avtalet. Detta åberopande hade sedan MTR utvecklat inför skiljenämnden genom att åberopa och argumentera kring ett antal omständigheter som var för sig eller sammantagna innebar just vad som påståtts, nämligen att Republikens betalningsansvar mot MTR grundades på den åberopade successionen.

Hovrätten ansåg att det inte fanns någonting som tydde på att domen var grundad på en omständighet som inte var åberopad i behörig ordning. De menade att själva påståendet att Republiken till följd av sitt agerande succederat Karmet i avtalet visade att det utgjort "en kärna i MTR:s talan under hela skiljeförfarandet". I själva verket hade alltså MTR utvecklat sin syn på att Republiken succederat Karmet i avtalet genom att påvisa olika beteenden och omständigheter som skulle styrka det. Att formuleringen "succession" eller liknande inte genomgående använts i processhandlingarna betydde alltså inte att skiljenämnden inte hade rätt att kategorisera de åberopade omständigheterna att vara just det. Målet bekräftar också att allt processmaterial kan ligga till grund för skiljedomen varför åberopande som skett före behörighetsbeslutet självklart kunde utgöra underlag för skiljedomen.

---

¹⁴² Mål nummer T 1361-02.

På liknande sätt resonerade hovrätten i ett annat klanderfall där hovrätten valde att benämna ett avtal som ett ”skenavtal”, vilket enligt klandrande parten skulle ha konstituerat ett uppdragsöverskridande eftersom benämningen inte nämnts under förfarandet.¹⁴³ Hovrätten ansåg dock att de åberopade omständigheterna passade in under benämningen varför det inte rörde sig om någon icke åberopad omständighet utan endast en samlad benämning för omständigheterna, vilka hade åberopats i behörig ordning.

I ett annat mål¹⁴⁴ ansåg den klandrande parten att domskälen inte korresponderade med sammanfattningen av grunderna varför skiljenämnden skulle ha dömt över icke åberopade omständigheter. Hovrätten gick på svarandens linje och anförde att även om skiljemännen inte använt sig av exakt samma ordalag i grunderna och skälen, det klart framgick att dessa speglade varandra vid bedömning av domen som *helhet* (min kursivering) och således inte endast valda utdrag ur de sammanfattande bedömningarna. Även här framhålls att hela processmaterialet skall beaktas och inte bara skiljenämndens sammanfattning.

I författarens ögon framstår argumenten i ovanstående klanderprocesser som relativt långsökta. Att skiljenämnden använt andra uttryckssätt eller kategoriserat och sammanfattat en rad olika påståenden under en ny benämning inte utgör nya grunder borde vara någorlunda självklart. Ur den synvinkeln är det heller inte särskilt förvånande att antalet framgångsrika klanderprocesser är så pass få som de är. Det förefaller som att klandrande part försökt ta fasta på den s.k. överraskningseffekten, men på fel sätt. En omformulering av åberopade fakta sätter inte den kontradiktoriska principen ur spel. Den principen syftar till att upprätthålla att parterna vet vad de har att försvara sig mot och bringa bevisning om. Att klä omständigheter i nya uttryck innebär således inte att part inte varit medveten om vad han har att processa kring.

I vissa fall kan dock situationen vara så komplex att det inte alltid är givet hur av part åberopade omständigheter förhåller sig till skiljenämndens ordval eller vad som faktiskt utgör rättsfakta i domen.¹⁴⁵ Av de mål författaren har studerat syns inga spår av några givna kriterier för när det handlar om rena omformuleringar och synonymer kontra nya rättsfaktum. Således kan det tyckas närmast godtyckligt gentemot parterna när det skall anses vara det ena och när det skall anses vara det andra. Språkbruket blir här av kanske tidigare ovanad betydelse. Relationen mellan parternas utsagor och skiljenämndens ordval kan, som vi har sett, bli så komplex att det medför svårigheter att korrekt klassificera vad som utgjort det ena eller det andra. Ett någorlunda enkelt sätt att få bukt med sådana problem skulle

---

¹⁴³ Mål nummer T 503-05.

¹⁴⁴ Mål nummer T 3473-07. Detta mål klandrades dock under grunden 34 § första stycket 6, som ett handläggningsfel, men grunden var att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag genom att ha grundat skiljedomen på omständigheter som inte var åberopade. Varför man valde den klandergrunden istället för 34 § första stycket 2 har jag inget svar på men målet är intressant ändå eftersom samma argumentation hade förelegat under den senare klandergrunden.

¹⁴⁵ Jfr Mål nummer T 8735-01 och T 7483-02 som diskuteras lite längre fram.

kunna vara att skiljenämnden helt enkelt håller sig till parternas egna formuleringar. Samtidigt kan det, enligt författaren, tyckas att normalt språkbruk bör kunna inrymmas inom ramen för skiljenämndens tolkningsutrymme.

Så komplexa kan dock inte dessa mål anses vara och fråga är då om det är ombuden som brister i kunskap och förståelse för klandergrunden eller om det är deras klienter som trycker på för att uttömma alla medel som finns tillgängligt?

I två klander mål har parterna missuppfattat under vilka omständigheter en skiljedom kan klandras under såväl 34 § första stycket 2 som över huvud taget.¹⁴⁶ Parterna har här begärt materiell omprövning av skiljeförfarandet vilket, som bekant, inte är möjligt. Detta är ett av de mest elementära karaktärsdragen för en skiljedom och även en jurist som i vanliga fall är mindre bevandrad inom området bör vara medveten om, eller åtminstone kunna läsa sig till, att en sådan överprövning inte går att genomföra i svensk rätt.

Det finns också mål där klandrande part har haft svårigheter att fastställa vad som utgjort rättsfakta i målet, vilket visat sig när målet tappats i klanderprocessen. I ett avgörande från 2002 var situationen följande:¹⁴⁷

Venantius uppdrog åt Innitek att utföra installation och underhåll av datanätverk. Tvist uppkom och båda parterna påkallade skiljeförfarande i enlighet med avtalet och yrkade skadestånd på grund av avtalsbrott. I skiljeförfarandet ålades Venantius att betala ett större belopp i skadestånd till Innitek. Skiljenämnden gjorde en skälighetsbedömning av skadeståndsbeloppet.

Venantius klandrade skiljedomen och gjorde gällande att skiljenämnden i första hand inte haft rätt att döma efter skälighet och i andra och tredje hand att vid denna skälighetsbedömning, de dömt över icke åberopade omständigheter. Venantius åberopade att skiljemännen vid denna skälighetsbedömning av skadeståndet utgått från de icke åberopade omständigheterna att Venantius hade godtagit av Innitek föreslagna konsulter att fullfölja avtalet samt att Innitek hade kunnat fullgöra sina prestationer enligt avtalet om de hade anlitat underkonsulter.

Hovrätten uttalade att Inniteks skadeståndsyrkande i skiljeprocesen grundade sig på påstående om avtalsbrott genom att Venantius utan grund hävt avtalen. Skadeståndsberäkningen avseende utebliven vinst byggde således med nödvändighet på en presumtiv bedömning av vad som skulle ha skett om avtalet fullföljts. De två angivna omständigheterna var, på grund av resonemangets hypotetiska karaktär, därmed inte att karaktärisera som rättsfakta. Inte heller kunde någon åberopsbörda anses ha åvilat Innitek för omständigheter rörande Venantius agerande för det fall avtalen inte hävts.

---

¹⁴⁶ Mål nummer T 503-05 och T 4162-03.

¹⁴⁷ Mål nummer T 7483-02.

Dessa omständigheter behövde således inte återopas för att skiljenämnden skulle kunna lägga dem till grund för sin bedömning.

Hovrätten kom till en liknande slutsats i en annan klanderprocess, som dessutom behandlade huruvida skiljenämndens benämning av visst förhållande mellan en stat och ett investeringsföretags representant som s.k. joint tortfeasors kunde vara uppdragsöverskridande då det enligt klandrande part inte återopats utav någon av parterna.¹⁴⁸ Hovrätten ansåg för det första att skiljenämnden inte grundat statens skadeståndsansvar på att staten och investeringsföretagets representant var joint tortfeasors, utan snarare på folkrättsliga principer vilka hade återopats. Att de däremot var joint tortfeasors var något som skiljenämnden konstaterat först i skiljedomen men det var inte bestämmande för rättsföljden, staten var skadeståndsskyldigt oavsett om investeringsföretaget varit medvållande till skadan. Att de konstaterades vara joint tortfeasors var således inte rättsfakta och därför inte grund för att upphäva skiljedomen.

Svårigheten att kategorisera vad som utgjort rättsfakta i skiljedomen och som lagts till grund för densamma och vad som enbart varit domskälsvisa resonemang var även det som gjorde att Alrosa tappade klandermålet mot Bateman, se ovan.¹⁴⁹ Huruvida hovrätten ansåg, precis som svaranden Bateman, att Alrosa medvetet förvanskat sammanhanget, eller om Alrosas styckeindelning berodde på missförstånd över vad som faktiskt utgjort rättsfakta, framgår inte uttryckligen av domen men hovrättens ordval, att Alrosas återopade avsnitt ur domen inte kunde tolkas på anført sätt, indikerar att det heller inte är uteslutet att de följde Batemans linje.

5.5 Avslutande synpunkter

Man kan förstå att det inte alltid är alldeles självklart vad som verkligen utgjort rättsfakta i skiljenämndernas olika bedömningar, framför allt inte i kombination med att skiljenämnden introducerar nya begrepp eller omskrivningar först i själva domen. I dessa situationer blir det därför extra viktigt att analysera skiljedomen och skiljenämndens formuleringar och sätta domskälen i hela sitt sammanhang och inte, som vi sett tidigare under T 6716-04 mellan Alrosa och Bateman, försöka få till ett uppdragsöverskridande genom att forcera ordalydelser och isolera avsnitt ur domskälen till att innebära något som skiljenämnden inte avsett.

Domskälsvisa resonemang, som man ibland kallar de delar av domskälen som visserligen inte har lagts till grund för domen men som upptas som ett slags ”obiter dictum”, d.v.s. resonemang som hänför sig till omständigheterna i övrigt, är inte bindande på något vis utan fungerar mer som ett förklarande resonemang. Skiljenämndens språkliga formuleringar och ordval hjälper ofta till att tolka och klargöra vad som utgör ett sådant resonemang vid sidan av den egentliga rättsfrågan. Ett exempel på det utgör

---

¹⁴⁸ Mål nummer T 8735-01.

¹⁴⁹ Mål nummer T 6716-04, se under avsnitt 6.3.

skiljenämndens uttalande i det ovan refererade målet T 6716-04 mellan Alrosa och Bateman, där ordval som ”Det bör noteras att...” ger vägledning, vilket också diskuterats ovan under 5.3.4.

Ett annat exempel utgör T 7948-02 där hovrätten anförde att det inte gick att tolka skiljenämndens resonemang på annat sätt än som just ett domskälsvist resonemang. Skiljenämnden hade under ett avsnitt i domen uttalat att ”I enlighet med skiljenämndens skäl under... är det, emellertid, inte avgörande för dess slutsats om Fonden var formell delägare av Lisoil och part i M&O-avtalet eller om detta – vid någon tidpunkt var – Linos.”¹⁵⁰ Fonden var skadeståndsskyldigt oavsett om det ansågs vara ägare eller ej varför det inte var av omedelbar relevans för rättsföljden (skadestånd) som skulle åberopas. Resonemanget fördes snarare som ett generellt sådant.

I de fall där skiljenämndens ordval inte är så tydligt som i nyss nämnda mål kan man ställa sig frågan huruvida en mer ingripande materiell processledning hade kunnat hjälpa till att undvika en påföljande klanderprocess på grund av svårigheter att skilja på vad som utgjort rättsfakta och domskälsvisa resonemang?

Det finns självklart en möjlighet att mer ingripande processledning hjälper till att på ett tydligare sätt framhålla vad som utgör parternas åberopade rättsfakta. Detta kan i sin tur medföra att part i ett senare skede kan utsluta att ett visst avsnitt ur skiljedomen ens *skulle kunna* vara nya, av skiljenämnden införda, rättsfakta och istället måste vara generella resonemang. Sannolikheten att part resonerar så i realiteten och utgår från att skiljenämnden dömt korrekt är dessvärre mycket liten, varför mer processledning i så fall inte tjänar mycket till.

För en part som inlett en klanderprocess med ett illojalt syfte, t.ex. att förhala eller förlänga processen, spelar förmodligen processledning inte heller så stor roll. För att nå framgång med ett sådant syfte kommer en sådan part antagligen att, även i de fall skiljenämnden utövat en mer ingående processledning och tydliggjort vad som utgör rättsfakta i målet, välja att, i den mån det är möjligt, tolka de avsnitt som passar parten bäst som nya införda rättsfakta och inte domskälsvisa resonemang.

Huruvida materiell processledning kan minska riskerna för efterföljande klanderprocess beror också på vari problemet ligger. Att parterna missförstår skiljenämndens resonemang eller sätt att uttrycka sig i skiljedomen betyder inte nödvändigtvis att man har svårt att skilja på vad som är rättsfakta och inte under förfarandet. Processledning utförs som sagt under själva skiljeförfarandet och det kan då synas som att såväl parter som skiljenämnd är på det klara med vad som åberopats. Skiljenämndens ordval eller formuleringar i domskälen är sedan det som ofta har förvirrat parterna och överraskningsmomentet gör att man upplever det som att nya omständigheter har beaktats. Oförmågan att skilja på rättsfakta och

---

¹⁵⁰ Skiljedom till T 7948-02 sid. 38 (Bilaga A till klander materialet)

domskälsvisa resonemang visar sig då först vid erhållande av skiljedomen. Detta kan inte gärna undgås genom processledning. Antingen får skiljenämnder istället börja formulera sig mer i likhet med vad som förekommit under skiljeförfarandet eller så måste parterna och deras ombud få bättre kunskap om att sådana omformuleringar inte utgör ett faktiskt införande av nya rättsfakta.

Oavsett kan det dock inte anses vara skiljenämndens uppgift att under förfarandet lära ut eller underrätta parterna och deras ombud om grundläggande processuella principer, som exempelvis vad som utgör rättsfakta och inte. De skall däremot underlätta för parterna så att det tydligt framgår för alla inblandade vad man har att processa om men vilka resonemang som kommer föras domskälsvis kan skiljenämnden lika lite som parterna förutse innan förfarandet avslutats och jag har svårt att se att processledning skulle förändra något i de fall som beskrivits ovan. Genom språklig tolkning av skiljedomen sett i sin helhet, tillsammans med övrigt processmaterial, får man istället försöka få fram vad skiljenämnden lagt till grund för sitt avgörande. Ligger det dessutom till så att parterna eller deras ombud inte har fullt klart för sig vad som uppfyller kraven för denna typ av uppdragsöverskridande, som exempelvis att omformuleringar av åberopade omständigheter inte innebär att nya omständigheter har införts av skiljenämnden, då ligger inte felet i skiljenämndens bristande processledning utan i okunskap på partssidan.

Av de mål som jag studerat finner jag att det verkar vara just på partssidan bristerna förelegat i form av otillfredsställande kunskap om under vilka omständigheter en dom kan klandras under åberopande av att skiljedom grundats på icke åberopade omständigheter. Det är heller inte otänkbart att påtryckningar från klient mot ombudet är så påtagliga att man väljer att tillgodose sin klients önskemål, ibland mot bättre vetande. Det kan nämnas att fler skiljeförfaranden inbegriper suveräna stater som en av parterna vilket kan sätta stor press på ombuden att uttömma alla medel för upprättelse.

Jag har svårt att se att felet skulle kunna härledas till skiljenämndens tolkningar av processmaterialet eller eventuell otillräcklig processledning. Vid en jämförelse av processmaterial och korresponderande skiljedom framstår skiljedomen som väl motiverade och processuellt tillfredsställande, vilket ju hovrätten bekräftar genom de många ogillade klandermålen. Snarare är det så att många klandertalan, enligt författarens mening, generellt håller en relativt oseriös nivå på utformningen av grunderna för sin klandertalan när det gäller uppdragsöverskridande med anledning av dom över icke åberopade omständigheter. Skälen till det bottnar förmodligen i att missnöjet egentligen föreligger i den materiella skiljedomen men för att upphäva domen måste som sagt processuella fel ha begåtts. Man har då på olika kreativa sätt försökt tolka skiljedomen på sätt som man hoppas skall övertyga hovrätten om att uppdragsöverskridande har skett. Vad hovrätten då har haft att ta ställning till har många gånger inte

varit av den kvalificerade art som åsyftats vid införandet av bestämmelsen och således har de flesta klander målen ogillats.¹⁵¹

Något som jag tycker förstärker bilden av ovanstående är att klandertalan under påstående om uppdragsöverskridande med anledning av dom över icke åberopade omständigheter många gånger är åberopad som en av flera grunder; ibland som en av fem till sex stycken alternativa upphävningsgrunder, ibland i kombination med yrkande om ogiltighet. Det inger, enligt min åsikt, ett mindre seriöst intryck av klandertalan och skapar en känsla av att ingen av grunderna står sig på egen hand. Istället har man försökt gardera sig genom att påvisa flertalet eventuella processuella fel som tillsammans skulle skapa en klanderbar skiljedom, vilket många gånger resulterar i att ingen av grunderna framstår som särskilt övertygande eller välgrundade. Snarare synes det som att man gripit efter halmstrån för att få ihop en klandertalan, alternativt missförstått förutsättningarna för en lyckad klandertalan.

De enligt författaren mer eller mindre oseriösa grunderna som klandrande parter anfört åskådliggörs tydligt genom att sammanfatta vad domstolarna i ovan nämnda mål haft att ta ställning till:

- Klandrande part förvrängde och ryckte det relevanta avsnittet av skiljedomen ur sitt sammanhang för att påvisa att skiljenämnden lagt omständigheter som ej åberopats till grund för skiljedomen. Sett i sitt korrekta sammanhang rörde det sig dock om domskälsvisa resonemang.
- I flertalet mål hävdade respektive klandrande part att skiljenämnden infört icke åberopade rättsfakta då skiljenämnderna bytt ut ord eller formulerat sig på annat sätt i skiljedomen än under förfarandet.
- I några fall försökte klandrande part hävda uppdragsöverskridande på materiell grund.
- Vissa klandrande parter försökte hävda uppdragsöverskridande genom att enbart jämföra skiljenämndens sammanfattning av grunderna med domskälen, istället för hela processmaterialet.
- Part har missförstått vad i skiljenämndens dom som utgör rättsfakta. Part gör en språklig feltolkning av skiljedomen.

---

¹⁵¹ Huruvida domstolarna delar min uppfattning kan jag naturligtvis inte uttala mig om men däremot talar antalet ogillade käromål för att även domstolarna anser att skiljemännen i hög grad dömt på ett processuellt korrekt sätt och att klandrande parternas åberopade grunder för uppdragsöverskridande inte varit tillräckligt kvalificerade för att upphäva skiljedomen. Vidare ställer jag mig frågan om man kan klandra ombuden för detta? Jag ställer mig tveksam till det. Praxis som slår fast när ett uppdragsöverskridande av den här typen föreligger är som sagt mycket tunn och det hör till att, så att säga, vända på varje sten. Med mer komplexa tvister och högre summor på spel följer också ett visst mått av chanstagning för att ro tvisten i land.

Tanken bakom möjligheten att upphäva skiljedomar är att skapa rättssäkerhet för alla parter men det bygger på att endast de skiljedomar som blivit föremål för kvalificerade processuella överträdelser blir upphävda. De ovan nämnda handlingssätten är således mycket olyckliga eftersom skiljeförfarande i grunden är ett eninstansförfarande men som i dessa situationer blir ett utdraget och kostsamt flerstansförfarande. I majoriteten av fallen har dock hovrätten upprätthållit skiljedomarna vilket visar att skiljedomar har en stark ställning i svensk rätt som i första hand bör vara ett eninstansförfarande. Det bidrar till att upprätthålla effektiviteten i skiljeförfarande i sig och förstärker dess attraktionskraft som tvistlösningsmekanism i kommersiella sammanhang. Det är också en indikation på att skiljenämnderna hittills har fört tillfredställande skiljeförfaranden av god kvalitet.

Ovan har beskrivits vikten av att hovrätterna kunnat upprätthålla merparten av de skiljedomar som blivit klandrade, men lika viktigt är det att domstolen kommit fram till att ett uppdragsöverskridande verkligen förelåg i Systembolagsdomen, bland annat så att skiljeförfarande som tvistlösningsmekanism ska kunna behålla sin attraktionskraft. Domen representerar undantaget från vad som ovan nämnts och för första gången har det funnits anledning att i verklig mening ifrågasätta skiljenämndens tolkning av parternas åberopanden.

Även om det kan finnas skäl att inte hålla med hovrätten i dess bedömning är jag av uppfattningen att det var ett korrekt beslut. I vart fall visar detta mål hur komplicerad bedömningen av vad som åberopats kan bli och det visar också att inget är hugget i sten. En kritiker kan hävda att målet visar att det lönar sig att klandra en skiljedom i samma stund som det visar sig att skiljenämnden inte använt sig av parternas egna formuleringar och uttryck. En anhängare av hovrättens dom kan säga att det är betryggande att svenska domstolar är beredda att upphäva skiljedomar som bryter mot grundläggande processuella regler.

I och med Systembolagsdomen har vi fått en fingervisning om vad som krävs för att få bifall till en sådan klandertalan. Jämförelsen med övrig praxis är intressant just av den anledningen att det tydligt har belyst hur man tidigare kreativt försökt upphäva skiljedomar och hur parter och ombud tolkat vilka krav som ställs för att upphäva skiljedomar på grund av uppdragsöverskridande av den form vi här diskuterar. Även om man inte bör dra alltför långtgående slutsatser av Systembolagsdomen eftersom den är ensam i sitt slag är det ändå en indikation på hur långt gränserna sträcker sig.

Alrosa-målet, T 6716-04, såg till en början ut att bli en intressant motpol till Systembolagsdomen. I det målet diskuterades frågan om uppdragsöverskridande på grund av dom över icke åberopade omständigheter mer detaljerat än i övrig praxis. Men när det visade sig att klandertalan var uppbyggd på ett utdrag ur skiljedomen som var taget ur sitt sammanhang fokuserades inte analysen på skiljenämndens tolkning av

parternas åberopanden. Istället blev hovrätten tvungen att förmedla att det inte var korrekt att tolka avsnittet utanför sitt sammanhang, att det i sitt rätta sammanhang inte rörde sig om nya införda rättsfakta utan domskälsvis förda resonemang.

Hade Alrosa utformat sin klandertalan motsvarande som Systembolaget, med en detaljerad genomgång av parternas åberopanden, korrekt återgivna, och argumenterat för att ordalydelsen eller skiljenämndens tolkning av åberopandena var felaktig, då hade vi fått ett mycket mer ”givande” klanderområde. Hovrätten skulle då ha varit tvungen att dissekera skiljeförfarandet på samma vis som i Systembolagsdomen och det hade då funnits ett mer likt fall att jämföra Systembolagsdomen med. Hovrätten är, liksom skiljenämnder och domare i traditionella civilrättsliga tvistemål, bunden av parternas yrkanden och åberopade grunder även vad gäller klanderprocessen och kan inte pröva någonting annat än vad dispositionsprincipen tillåter. Troligtvis hade inte Alrosa vunnit bifall till sin klandertalan även om de strukturerat sin talan på samma vis som Systembolaget men då hade vi som sagt haft ett mål att jämföra Systembolagsdomen med, ett bifall och en ogillad. Det hade förstärkt eventuella slutsatser av Systembolagsdomen. Istället utgör Alrosa ännu ett exempel på parternas svårigheter att klassificera rättsfakta och att det inte går att ta några genvägar för att upphäva en skiljedom, som exempelvis att ta ett stycke ur sitt sammanhang.

Tidigare skrev jag att av totalt 25 klanderområden upptagna till prövning i Svea Hovrätt under de senaste tio åren har, fram till Systembolagsdomen, inget mål vunnit bifall under klandergrunden att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag på grund av att de givit dom över icke åberopade omständigheter.¹⁵² Vad kan man då dra för slutsatser av det? Betyder det att den nu upphävda Systembolagsdomen utgör den yttersta gränsen för vad som är accepterat i svenska skiljeförfaranden vad gäller uppdragsöverskridande med anledning av dom över icke åberopade omständigheter? Gäller i så fall samma sak vid utländska förfaranden i Sverige?

Den första frågan: utgör Systembolagsdomen den yttersta gränsen? Som ovan konstaterats är praxis på detta område tunn och även om vi nu fått en dom som upphäver en processuellt felaktig skiljedom är underlaget för tunt för att dra några slutliga slutsatser. Vad vi vet är att svenska domstolar är beredda att upphäva skiljedomar som kompromissat rättssäkerhet för en eller båda parterna. Mot bakgrund av tidigare praxis vet vi också att klandergrunden förutsätter ett kvalificerat åsidosättande av dispositionsprincipen där omformuleringar eller missvisande utdrag ur skiljedomar inte kvalificerar till upphävning. En detaljerad genomgång av parternas åberopanden och ordalydelser i processmaterialet görs för att därefter jämföras med skiljenämndens slutsats och eventuella tolkning. I de

---

¹⁵² Jfr fotnot 127-128.

fall då skiljenämnden använt sig av recit minskar även skiljenämndens tolkningsutrymme vad gäller att förstå parternas åberopanden.

Vi vet också att överraskningsmomentet endast verkar kunna användas i relation till kontradiktionsprincipen, d.v.s. att part inte skall överraskas *under själva förfarandet* vad gäller vad han har att försvara sig mot. I Systembolagsdomen hade Systembolaget inte möjlighet att försvara sig mot den av skiljenämnden införda grunden, eftersom ingen av parterna, enligt hovrätten, åberopat den. Skiljenämnden tolkade här parternas åberopanden på ett felaktigt sätt, eftersom varken skiljenämnden själv eller någon av parterna nämnde någonting under skiljeförfarandet om den nya grunden. Det indikerar även att materiell processledning inte var aktuellt utan snarare att slutsatsen var resultatet av skiljenämndens överläggning efter förfarandets avslutande.

I övriga här nämnda mål där överraskningsmomentet tagits upp som en komponent i klandertalan, har inte överraskningsmomentet fyllt samma funktion som i Systembolagsdomen. Även om exempelvis omformuleringar av ett åberopande i domskälen överraskat parten står innehållet i åberopandet opåverkat. Omständigheten har således varit uppe för behandling och överraskningseffekten mister relevans i de sammanhangen.

Det är inte rättvisande att säga att Systembolagsdomen ensamt utgör ett kvitto på vilka kriterier som måste uppfyllas för att få igenom en klandertalan om uppdragsöverskridande av den här sorten. Däremot ger det en fingervisning om var gränsen går för vad som är accepterat i svensk rätt. Endast skiljedomar där parterna inte fått en rättvis och jämlik process skall upphävas, eller där tydliga processuella överträdelser skett. Det förstärker förtroendet för skiljeförfarande som tvistlösningsmekanism i Sverige att se att de flesta skiljedomar upprätthålls men vid påtagligt åsidosättande av grundläggande processuella regler går svenska domstolar in och upphäver skiljedomar.

Förhoppningsvis bidrar Systembolagsdomen till att minska antalet onödiga klanderprocesser grundade på dom över icke åberopade omständigheter. Vi har nu fått ett exempel på hur det kan se ut när processuella grundsatser som dispositionsprincipen och den kontradiktoriska principen åsidosatts av skiljenämnden och därmed fått en anvisning om vilken nivå som erfordras. Det är önskvärt ur såväl ett förutsebarhetsperspektiv som ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Vad fyller Systembolagsdomen för funktion i ett vidare perspektiv, d.v.s. i skiljeförfaranden med internationella parter? Som nämnts tidigare bör man vara försiktig med att utgå ifrån att internationella parter tillämpar de svenska processreglerna lika strikt som i ett helsvenskt förfarande. Såvida det inte framgår tydligt att parterna avsett att följa den svenska begreppsapparaten till fullo bör man heller inte tillämpa svenska processuella principer slaviskt. Av dessa anledningar är det alltså inte säkert att utfallet hade blivit detsamma om parterna i Systembolagsdomen hade

varit internationella. Det troliga är snarare att det inte hade blivit så. Enligt författarens mening stärker detta Sverige som säte för internationella skiljeförfaranden. Flexibilitet och anpassning till varje enskilt fall och dess parter gör att Sverige är ett attraktivt säte att förlägga sina tvister i. Dock bör tilläggas att även om man i ett internationellt förfarande i Sverige inte tillämpar svenska processregler som exempelvis en strikt tillämpning av dispositionsprincipen så kommer en svensk domstol i en klandertalan fortfarande att upphäva skiljedomen om det på andra sätt framkommer att skiljenämnden gått utöver parternas argumentation.

Slutligen kan man fundera över hur det kommer sig att fler och fler väljer att försöka angripa skiljedomar genom klander på grund av uppdragsöverskridande när statistiken, som vi sett tidigare, visar att utsikterna att nå framgång är mycket små. Det finns ingen given förklaring men den som ligger närmast till hands är att dagens kommersiella tvister är så komplexa och rör så stora summor pengar att parterna prövar alla möjligheter att få en skiljedom upphävd. Som nämnts tidigare har antalet parter som utgör stater eller företag till hälften ägda av stater också ökat i antal vilket kan vara en bidragande faktor som ökat pressen att uttömma alla medel. Huruvida Systembolagsdomen får till effekt att fler väljer att klandra skiljedomar på grund av uppdragsöverskridande, eftersom klandertalan fick bifall, eller om det avskräcker genom att målet har klarlagt något vad som krävs för att lyckas med en sådan, återstår att se.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1998/99:35 Ny lag om skiljeförfarande.

SOU 1995:65 Näringslivets tvistlösning, Slutbetänkande av Skiljedomsutredningen.

SOU 1994:81 Ny lag om skiljeförfarande, Delbetänkande av Skiljedomsutredningen.

Betänkande 1998/99:JuU 12 Skiljeförfarandet.

Litteratur

Bolding, Per Olof, *Skiljeförfarande och rättegång*, P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1956.

Boman, Robert, *Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål*, Norstedt, Stockholm 1964.

Cars, Thorsten, *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, Fakta Info Direkt Sweden AB, Stockholm 2000

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, *Rättegång Första häftet*, 8 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm 2002. (citat: Ekelöf)

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång Fjärde häftet*, 6 uppl., Norstedts Juridik AB, Göteborg 1992. (citat: Ekelöf)

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1999 (citat: Heuman)

Lindell, Bengt, *Civilprocessen*, 2a uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala 2003.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande – En kommentar*, Norstedts Juridik AB, Visby 2005

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige, En kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut*, 2 uppl., Jure Förlag AB, Stockholm 2009.

Olsson, Bengt & Kvart, Johan, *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2000.

Artiklar

Calissendorff, Gotthard, *Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige*, Juridisk Tidskrift 1995/96 Nummer 1 sid. 141-149.

Nordensson, Ulf K., *Materiell processledning i skiljeförfarande*, Juridisk Tidskrift 1993/94 Nummer 1 sid. 211-226.

Schöldström, Patrik, *Recension: Thorsten Cars, Lagen om skiljeförfarande, en kommentar*, Juridisk Tidskrift 1999/00 Nummer 4 sid. 942-946.

Skoog, Emilia, *En undersökning av Svea Hovrätts mål om ogiltighet och klander av skiljedomar under tidsperioden 1987-1997*, Juridisk Tidskrift 1999/00 Nummer 11 sid. 677-689.

Internetsidor

<http://sccinstitute.se/hem-1/statistik.aspx> (statistik från SCC, senast besökt 2010-06-07)

<http://www.iccwbo.org/court/arbitration/index.html?id=34704> (statistik från ICC, senast besökt 2010-06-07)

http://www.lcia.org/NEWS_folder/news_archive10.htm (statistik från LCIA, senast besökt 2010-06-07)

http://www.hkiac.org/show_content.php?article_id=310 (statistik från HKIAC, senast besökt 2010-06-07)

http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.html (statistik över antal stater anslutna till New York-konventionen, senast besökt 2010-06-07)

www.pwc.co.uk/pdf/PwC_International_Arbitration_2008.pdf (undersökning från Queen Mary University of London, besökt senast 2010-06-07)

<http://www.lindahl.se/se/varterbjudande/rattsomraden/tvistelosningarprocesser/> (kapitel ur Bonniers ledarskapshandböcker, Affärsjuridik, kap. 8.3 av Therese Isaksson, senast besökt 2010-06-07)

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolens mål

NJA 1999 s. 788

NJA 1991 s. 783

NJA 1973 s. 740

NJA II 1929 s. 8

Mål från Svea hovrätt

T 4548-08

T 3473-07

T 503-05

T 6716-04

T 4162-03

T 7948-02

T 7483-02

T 1361-02

T 8735-01

T 8090-99

T 8/88

Rättsutlåtanden

Lindell, Bengt, *Rättsutlåtande till T 6716-04*